

"DA KLOKKA KLANG"

Skolehistorien gjennom 300 år i historielagets område

Enerhaugen, Grønland og Tøyen historielag

Da klokka klang

.... Så fort vi sprang

Skolen – det store bygget - med de mange minnene. Gode minner og mindre gode minner. Den litt grufulle første skoledagen. Lengten etter skoleferie og lengten etter å se venninner og kamerater etter en lang sommer. Lærere som fikk oss til å tro at alt var mulig og lærere som ikke skjønte hvor vanskelig alt var.

Skolen – det store bygget - sto midt i vår barndom og ungdom. Det som vi fikk med oss av kunnskap og sosiale impulser i løpet av skoleårene, kom til å forme oss og ofte bli avgjørende for hvilke veier vi tok gjennom livet.

Enerhaugen, Grønland og Tøyen historielag

Foto under og på forsiden med tillatelse fra Lakkegata skole.

*En fortelling om skolen
og skolene i vår del av byen.*

Innhold

Kapittel 1 – Landemerker i byen i mer enn 100 år	8
Tøyen skole	10
Historiene.....	12
Lakkegata skole.....	14
Korps og faner	16
Historiene	16
Vahl skole.....	19
Historiene.....	22
Hersleb skole – Hersleb videregående skole.....	24
En ny videregående skole på Østkanten.....	26
Historiene.	26
Kapittel 2 – By og land	28
Byutvidelsene kommer.....	30
Kapittel 3 – Noen glimt fra norsk skolehistorie	28
Opplysningstiden feier inn over Europa	32
Skolen kommer til Oslo – den lille byen innerst i Viken.....	32
Allmueskolen kommer – men det tar tid	32
Nye lover kommer fra København	33
Christiania må nå ta grep for å organisere skolen.....	34
Fattigskole for allmuen	35
Fattigskole også for borgerskapet	35
Borgerskolen – en middelskole	35
En ny tid er på vei.....	36
Aker utarbeider i 1742 den første planen for skolene	36
Den første skolen kommer på Grønland	36

Skole i Lakkegata	37
Skole på Enerhaugen	38
Ny skoleordning i Aker. Promemoria av 1806.....	38
Nye skolelover - Seminar for utdanning av lærere - Skoleplikt.....	38
Lærerne – en ganske sammensatt gruppe.....	38
Allmueskolen forandret samfunnet	40
Pike- og gutteklasser – kjønnsroller i skolen	41
Norge – og skolen - inn i en ny tid	43
Et hundreår med stadige reformer i skolen	44
En skole i krig.....	47
Oslo blir på nytt en internasjonal by og skolen blir arena for integrering.....	50
En samlet oversikt over alle skoler i vårt område.....	51
Enerhaugen, Grønland og Tøyen	51
Kapittel 4 – Enerhaugen, Grønland og Tøyen	51
Allmueskolen på Sagbanken, opprettet ca. 1740	52
Allmueskolen på Fjerdingen, opprettet ca. 1740	52
Dårlige skolebygg	52
Allmueskolen på Grønland.....	53
Allmueskolen i Lakkegata	54
Allmueskolen på Enerhaugen	55
Skolebygningene holder på å falle ned og undervisningen samles i «Asylet»	55
Asylene – både daghjem og skole	56
Barneasylet på Grønland.....	56
Barneasylet i Nordbygata 1	57
Barneasylet på Vaterland	57
Barneasylet på Enerhaugen	58
Ankerløkken skole – litt i utkanten av vårt område	59
Grønland folkeskole	60
Vaterland folkeskole	63

Vårt område eksploderer når det gjelder antall barn	65
Men det var også mange andre skoler	66
Oslo kommunale husmorskole/Fernanda Nissen videregående skole	66
FAFO rykker inn	67
Sarsgata/Tøyenhagen skole	67
Gymnas både på Tøyen og i Lakkegata – for en periode.....	68
Forsøksgymnaset i Oslo (FGO)	68
Håndgjerningskolene.....	69
Kristiania Fortsettelsesskole - framhaldsskolen	69
Vaterlands tekniske aftenskole.....	70
Søndagsskolen – et undervurdert undervisningstilbud.....	70
Barberskolen	70
En rekke fagskoler	71
Urtehagen stiftelse og skole.....	71
Høyskolen Kristiania tar i bruk ny Campus på Grønland	71
Nå finner vi Høyskolen også på Grønland.	72
Kapittel 5 – Fire moderne skoler møter fremtiden.....	73
Tøyen skole - En skole for nærmiljøet	74
Lakkegata skole - Lakkegata - du er skolen vår	76
Vahl skole - Vi bygger en nærmiljøskole i Gamle Oslo	78
Hersleb videregående skole - En moderne sentrumsskole med byen som klasserom	80
Til slutt.....	82
Kilder og litteratur.....	83
Kart	84

Landemerker i byen i mer enn 100 år.

Tøyen, Lakkegata, Vahl og Hersleb er våre lokale skoler. Barn på Enerhaugen, Grønland og Tøyen har gjennom generasjoner kunnet si når de passerte et av disse byggene:

«Dette var skolen min».

Men hvor mange skoler har det egentlig vært i vårt område og hvordan var skoletilbudet for barn og unge som vokste opp på Enerhaugen, Grønland og Tøyen i tidligere tider?

Dette er en fortelling om skolen og skolene i det som vi litt romslig har kalt for «vårt område». Vi har derfor også tatt med litt skolehistorie fra nabo områdene Vaterland og Fjerdingen. Det er jo slik at går vi tilbake til 1700- og første del av 1800-tallet, lå Enerhaugen, Grønland og Tøyen, utenfor bygrensen. Vi hørte den gang til Aker Sogn som formelt ble egen kommune i 1837.

Kristiania var i sterk vekst, særlig i annen halvdel av 1800-tallet. Byen trengte mer plass, ikke minst til et ekspanderende næringsliv. Dermed kom byutvidelsene på rekke og rad og våre områder ble etter hvert en del av byen. Tallet på innbyggere økte år for år og det skapte behov for flere skoleplasser. I den første perioden etter at Christiania innførte allmueskolen, ble det bygd noen store «regi-
onskoler». Senere er skolekretsene blitt endret i mange omganger og elever er blitt flyttet hit og dit fordi enkelte skoler ble overfylte. Aker kom i gang med allmueskolen noen år senere enn Christiania og valgte en litt annen strategi med flere lokale skoler.

Historien om skolen, er også historien om hvordan hele samfunnet har utviklet seg. Det er et stort tema som ville sprengte rammene for denne fortellingen. Men noen korte skisser har vi tatt med for å gi et bilde av hvordan skolen ble påvirket av samfunnsutviklingen, fra de danske enevoldskongenes tid og frem til våre dager.

Vi begynner vår fortelling med å presentere historien til de fire skolene som vi i dag tenker på som «våre skoler».

Helt til slutt skal rektorene få ordet. Hvilke ambisjoner har de for sin skole og hvilke utfordringer ser de i tiden fremover.

Tøyen skole

Tøyen skole, Hagegata 19. Ukjent fotograf. Eier Oslo Museum.

Skolebygget. Tøyen skole ble åpnet 9. februar 1882 og er ett av eksemplene på den storstilte utbygningen av skoler i Kristiania i siste halvdel av 1800-tallet.

Den eldste delen av skolebygget ble tegnet av arkitekt Nestor G. Thomassen. På grunn av hellingen i terrenget, er skolen bygd med tre etasjer i den øvre delen og fire i den nedre delen. I 1917 fikk skolen et tilbygg mot Sexesgate, tegnet av arkitekt Balthazar Lange. Til femtiårsjubileet i 1932 ble skolens festsal dekorert av maleren Karl Høgberg med en motivkrets utsprunget av en fløytespillers drømmer under nattehimmelen utenfor en fabrikk ved Akerselva. Senere ble veggmaleriene delvis overmalt og fuktskadet. Dekorasjonene ble tilbakeført og restaurert i 2012.

Skolen har også en egen rektorbolig. Den har ikke vært i bruk på mange år. Det har vært mange gode forslag til hva den kan brukes til, men det har manglet på finansiering.

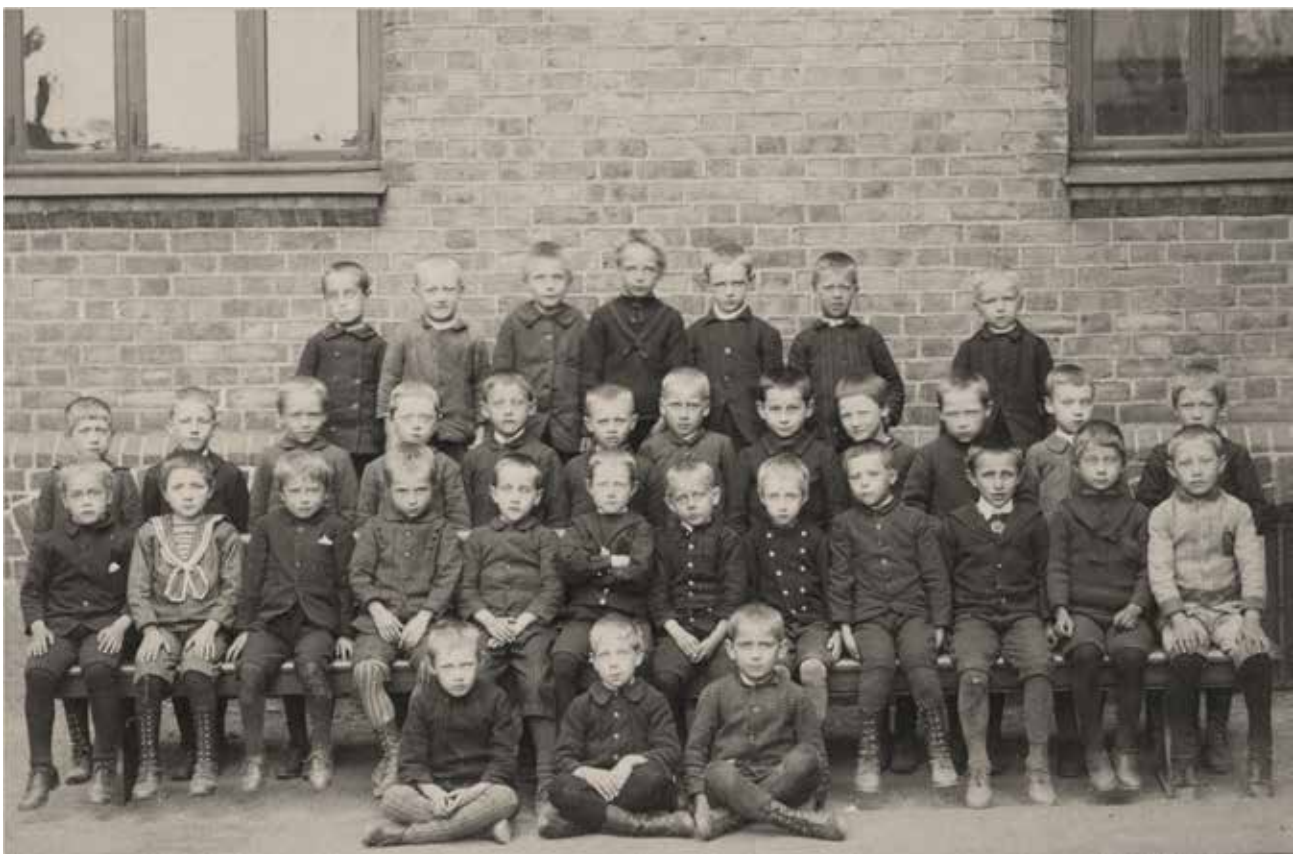
Skolens historie. Tøyen skole har hele tiden vært en barneskole. Først 1 – 7 skole frem til 1968. Da kom ungdomsskolen og Tøyen fortsatte med 1- 6 trinn. I 1997 kom 6-årsreformen og skolen ble på nytt en 1 – 7 skole.

Fra 1913 til 1927 hadde Tøyen skole Norges første kvinnelige overlærer, Pauline Bjørndal. Hun var en myndig dame og ble noe respektløst kalt for «Skoleskipet».

Da skolen ble åpnet i 1882 var det 764 elever fordelt på 25 klasser. For at alle skulle få undervisning, var det nødvendig med to skift, en gruppe om formiddagen og en gruppe om ettermiddagen. Det høyeste antall elever skolen har hatt, var ca. 2000 elever i 1923. I dag har skolen ca. 300 elever og rundt 90% har minoritets-språklig bakgrunn. Disse tallene forteller også en hel del om hvordan Tøyen som boligområde har forandret seg gjennom 150 år.

De elevene som gikk ut av skolen våren 1958 og som søkte seg inn på realskolen, regnet helt naturlig med at de skulle gå på Vahl høiere allmennskole, slik som praksis hadde vært. Men nei. Elevene fikk melding om å møte på Nissen skole. Ikke alle syntes det var like stas for skolen hadde frem til da hatt navnet Nissen Pikeskole. Årsaken til at elevene måtte dra tvers gjennom byen var ganske enkelt at det var rekordstor søkning til realskolen. Ca. 4300 søkere skulle ha plass i 1. klasse. Over 40 klasser måtte settes i gang og elevene ble fordelt etter hvor det var plass.

Under andre verdenskrig ble skolen brukt som kaserne for en tysk bataljon, og dermed gikk en del av skolens arkiver tapt. Verre var det at 5 årskull fikk mangelfull undervisning.

Klasse ved Tøyen Skole 1888. Fotograf W. Siems og Co. Eier Oslo Museum.

Fra skolekorps til skoleorkester. Det er trolig ingen kulturinstitusjoner som har betydd mer for barn og ungdom på Tøyen enn skolekorpset. Flere enn 1000 barn har lært å spille et instrument og kanskje enda viktigere; de har lært samspillet vanskelige kunst. Og så alle opplevelsene, reiser og møter med andre ungdommer både i og utenfor Norge. Og når korpset kom marsjerende i sine blå uniformer, sto stolte foreldre, besteforeldre, tanter og onkler og alle andre på Tøyen med klump i halsen. Men aktive foreldre ville mer og i dag er navnet *Tøyen orkester* med aspirantorkester, juni-orkester, hovedorkester og en trommegruppe. Orkesteret drives i et helt unikt samarbeid mellom Kulturskolen i Oslo og Tøyen skole.

Musikkinstrumenter på gjerdet Tøyen skole. 2022.
Fotograf Torunn Brotnow.

Historiene

I 2007 kom boka «*Tøyen skole 125 år*», skrevet av Arne Danielsen med bidrag fra mange tidligere elever. Her er mye interessant stoff både om skolen og om Tøyen som boligområde. For det er en nær sammenheng mellom skolens utvikling og lokalsamfunnet. Vi har tillatt oss å sakse litt fra denne boka.

Mange hadde en fattig oppvekst «Skolen merket raskt at mange elever vokste opp i trange kår. Alt i 1881 ble det gitt bort 147 lesebøker til fattige

elever. ... Ved utgangen av 1886 hadde skolen gitt fra seg i alt 7389 bøker ... Noen få heldige fikk utdelt sko og klær av «Foreningen til fattige Børns Bekledning», andre fikk fribillett til dampskip og jernbane for å få en tur på landet i sommerferien. Skolen gjennomførte dessuten klassevise utflukter i det grønne.»

I november 1893 skrev overlærer Halfdan Raabe at hele 64 elever hadde dødd i løpet av skolens 12 første år, de fleste antakelig som følge av tuberkulose og difteri. – Tøien distrikt hører til den samme kategori af bydele som Kampen. Befolkningen lever der under omtrent samme forhold, om end en del bedre for enkelte strøgs vedkommende, i trange og overfylte rum, hvor smuds og deraf følgende sygdomme har et frodig arnested.

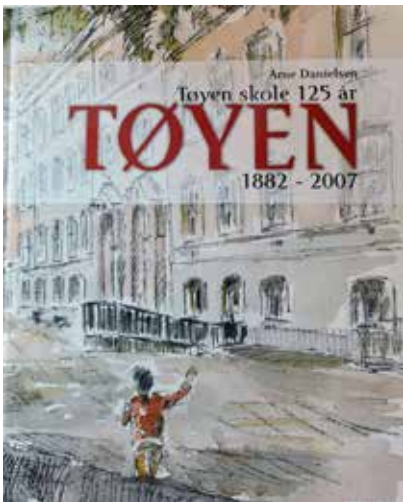
Skolen forlangte disiplin. «På overlærerens kontor lå straffeprotokollen. Der ble alle syndere sirlig skrevet inn med angivelse av forseelse og utmålt straff i antall slag ris. Bokas første innskrevne er Paul fra klasse 4 i januar 1893 med følgende påtegning fra lærer Bauge: - «For at have skulket og rømt fra skolen tildelt 4 slag ris.».

Overlærer Raabe forsto nok at prøysserdisiplin ikke alltid var saliggjørende. Vedrørende lille Sigurd i annen klasse som forstyrret undervisningen med sin slette oppførsel karakteriserte overlæreren følgende forhold i hjemmet som årsaken til guttens forherdede sinn. – fejlaktig anvendelse af tugt, særlig voldsom strengthed.

Fritid i fleng. Tidene forandrer seg og for etterkrigsgenerasjonene blir det stadig mer fritid som skulle brukes. Skolen følger opp kan jubileumsboka fortelle: «Mange var med i musikken, andre drev idrett, spilte fotball i Sørli eller Sterling. Ishockey, turn, boksing og bryting var også populære grener. På Tøyen gikk også elever som gjorde seg bemerket på nasjonalt nivå i øvelser som dans og ballett.»

Og det skjedde mye mer. Vi henter noen historier fra jubileumsboka. *Blokkfløytekurs* med 90 deltakere og etablering av eget orkester. *Skolehagen* lå ved Lindern, - mange av oss deltok kun i den tunge spavendinga om våren. Det var fordi vi kun var interessert i rabarbraen, som vi nøt naturell med sukker. Om høsten praktiserte lærer Rhein Wille en form for sovjetisk agrarkommunisme der grønnsakene ble fordelt etter innsats. De aller flittigste kunne også dra hjem med ærestittelen «Den gylne Tomat». *Pikekoret* øvde på Eventyrsalen. *Strykeorkester* var det ikke mange andre skoler som hadde, *Svømmekurs* foregikk i bassenget på Marienlyst skole. *Sjakkklubben* hadde god tilslutning og et av medlemmene ble seinere både Norges- og nordisk mester og spiller av internasjonalt format, Knut Jørgen Helmers. *Filmkvelder* der det ble vist 8 mm smalfilm og da kunne det være et høydepunkt når man fikk lærer'n til å kjøre filmen baklengs.»

Siste ord går til Jørn Kr Jørgensen som i jubileumsboka har skrevet artikkelen «Takk til de gode lærerne». Han slutter av slik: «Men hva var det viktigste med å skrive dette? Jo, å si takk. Takk til de gode lærerne, takk for deres velvilje innsats og humør, og for deres tro på at det nytter. Lærdommen har aldri vært tung å bære. Men mine to karakterbøker, dem har jeg kastet.»

Bok om Tøyen skole i anledning 125 år jubileum i 2007.

Kilder og litteratur:

- Tøyen skoles hjemmesider
- Arne Danielsen «Tøyen skole i 125 år»
- Wikipedia

Skolefane for Tøyen skole 1982. Eier Oslo Skolemuseum.

Lakkegata skole

Lakkegata og Sarsgata skole sett fra Botanisk hage 1905. Ukjent fotograf. Eier Oslo Museum.

Skolebygget. Lakkegata skole ble innviet 27. august 1903. Skolen var anlagt på den tidligere Tøien kolerakirkegård i Lakkegata 79 og bygget ble tegnet av arkitekt Henrik Nissen. Men det startet litt tidligere. Skolens første overlærer ble nemlig tilsatt 1. april 1900, og provisorisk undervisning ble satt i gang. I 1902 kunne skolebygget tas i bruk. Lakkegata skole ligger formelt i bydel Grünerløkka

På skolens område ligger også *Slurpen kulturhus*. Dette er en bygning som har hatt mange funksjoner. Den ble bygd i 1901 som et kommunalt felleskjøkken. I dag holder Dragen juniorklubb til der. I tillegg brukes lokalet til teater- og musikkøvinger, idrett og bruktmarked.

Et sterkt engasjement fra foreldrene har bidratt til at skolen har en fått flott og velutrustet skolegård.

Fra «Slurpen». Lakkegata 79, ca. 1910-1915. Kommunens kjøkken for skolebespising. Ukjent fotograf. Fra Byminner 1989. Eier Oslo Museum.

Skolens historie. Lakkegata skole har hele tiden vært en barneskole og har i dag 1-7 trinn. Høyeste elevtall hadde skolen i 1913 med hele 1851 elever. I 2022 var det 450 elever på skolen.

Det var ganske sikkert strevsomt både for overlærer og lærere å starte en ny skole som i første omgang måtte ha undervisning på flere steder, mens skolebygget ble ferdigstilt. Lærerrådets protokoller forteller om mange diskusjoner både av praktisk og pedagogisk art.

Rundt 1900 var det nok på Lakkegata, som på andre skoler, strenge krav til fremmøte og oppførsel. Det gikk ikke alltid like bra. Mange barn levde under forhold som gjorde at de ble tidlig «voksne» og prøvde ut både tobakk og kanskje også alkohol. Protokollene forteller også om stort fravær, nasking og andre problemer. I protokollen finnes tilsvar fra en mor som forklarer sønnens fravær med at - han er ute og ser seg etter jobb.

Han har gått på skolen lenge nok, mener moren. Trusselen som mange fikk – og det gjaldt både foreldre og elever – var om ikke eleven møtte frem og oppførte seg ordentlig – ville det bli sendt melding til Værgerådet. Det kunne føre til tvangstiltak og i ytterste konsekvens til at eleven ble sendt til en spesialskole.

Ellers var det mange regler å forholde seg til. I «Læreplan og instruks for Kristiania Folkeskole» står det bl.a. *at barnene skal være stille, oppmerk-somme og flittige i timene og ikke ha noe mellom henderne som ikke kommer undervisningen ved..* Det ble ansett som upassende for jenter å «hoppe bukk» i frikvarterene og på Lakkegata var tauhop-ping forbudt. Overlæreren mente ellers at lærerne burde stimulere elevene til å synge mer både i klasserommene og i trappene og slik gjøre skolen til «et gledens sted».

Lakkegata skoles musikkorps spiller i anledning av DnC på Lilletorget fylte 50 år i 1975.
 Fotograf Henrik Ørsted. Eier Oslo Museum.

Korps og faner

Lakkegata skoles musikkorps ble stiftet rundt 1920 og har siden vært et viktig kulturtilbud i lokalmiljøet. I sine flotte blå og hvite uniformer, er korpset et syn både på konserter og i 17. mai-toget. For en ny skole rundt år 1900 var det viktig å få sin egen fane. Det tok sin tid og mange elever bidro med 25 øre, men en gang rundt 1910- 12 kunne skolen marsjere bak sin nye fane opp Karl Johan på 17. mai. Men tidene forandrer seg, og etter hvert kom det ønske om en ny fane. Den ble tatt i bruk i 1960. Siden

den tid har skolen fått enda en ny fane som kanskje symboliserer at barna slår ring rundt kunnskapens tre og at dette fargerike og livskraftige treet egentlig er Lakkegata skole.

Skolens nye fane.
 Eier Oslo Skolemuseum.

Historiene

I forbindelse med at Lakkegata skole feiret 75 år i 1975, ble det gitt ut en jubileumsbok. Daværende rektor Kari Loe var redaktør for boka. Her finner vi et intervju med Alf Grøtness (AG) som var elev ved skolen fra 1906 til 1916. Han blir med på en vandring rundt om på skolen og lar seg imponere over alle muligheter som elevene har fått siden hans tid.

I 6. klasse synger elevene Prøysen og akkompagnerer seg selv på blokkfløyte og andre instrumenter. – Noe som ikke vi hadde i det hele tatt, sier AG. - Vi hadde ikke sangtimer engang og sang ikke særlig mye. Og han legger til - det vi sang var for det meste salmer. AG forteller at da skolekorpset ble opprettet, var det mange som ikke kunne være med av økonomiske årsaker.

Lakkegata korps, 17. mai 1910. Fotograf H.C. Neupert. Eier Nasjonalbiblioteket.

AG vandrer videre og får se at elevene arbeider med keramikk og at jentene har sløyd, mens guttene har håndarbeid. AG er imponert over elevenes arbeider. Det lages trillebord, lysestaker og mosaikkarbeider. Dette er nye tider.

Det blir langfriminutt og AG forteller. – Det var middagsservering på skolen i min tid, og det var fint. Men «systemet» var ikke bra. Foreldre som ikke så noen utvei til å betale middag for ungene sine kunne søke om å få den. De ungene fikk klippekort, som de hadde i hyssing rundt halsen, og det ble klippet i kortet før de slapp inn i matsalen. På den måten kunne jo alle se hvem som *fikk mat*. De andre betalte 10 øre pr. middag. Jeg husker at lapskaus og søtsuppe var «storpopulært» Da spiste alle. Ellers var det nok slik at de betalende elevene hadde råd til å droppe middagen hvis den var uspenning.

På sin vei kommer AG innom legekantoret der han treffer dr. Riis og søster Haldis. - Det må være godt for elevene å kunne gå hit når noe står på. Vi hadde så visst ingen søster med plaster og annen trøst i min tid, ingen skolelege heller, sier AG. Dr. Riis forklarer at fra 1889 og frem til 1919 da ordningen med skoleleger kom, hadde man «bare» en bylege, eller stadslege, som det het, og da ble det ikke mye tid til hver skole.

-Men man hadde da «Lusetante», kom det fra søster Haldis. Hun var en viktig institusjon. Hun brukte elfenben finkam som kostet kr 4 i 1924. Søster Halldis forteller at Lusetanten sjekket luseforekomstene og satte opp lusestatistikk to ganger i året helt til man klarte å knekke denne plagen – for 20 – 25 år siden.

Men hva om dere skadet dere på skolen? -Var det større skader måtte vi på legevakten, forteller AG. Mindre skader ordnet vi selv. Så hadde vi «sunhetsvæsenet» som tok seg av ungdom som hostet mye. Det var mye tuberkulose på denne tiden. Det kan dr. Riis bekrefte.

Var det mye fravær på skolen? Nei sier A.G. Jeg tror foreldrene, iallfall de aller fleste, satte sin ære i å sende ungene på skolen. Og stort sett var ungene rene og ordentlig stelt selv om det nok var mange som var svært fattigslige i klærne og ikke sjenerende mette alltid. -På dette punktet var også «Luse-tanten» inne i bildet, forklarer søster Halldis. Det var hennes ansvar å melde fra om underernæring. Enkelte barn ble anbefalt «fetekur», og «fløte-koppen» var et kjent begrep på feriekoloniene.

Hva er den mest iøynefallende forskjellen synes du mellom din skole og vår? – Det er hele «tonen», tror jeg. Det var mye strengere i min tid, prøys-serdisiplin nærmest. Nå er det nærmest «kame-rat-forhold» mellom elever og lærere, mye lettere og friere enn det jeg opplevde.

AG tenker tilbake på sin oppvekst og minnes. -Bare tenk på hvor dårlig og vanskelig mange av elevene, kanskje de fleste hadde det den gangen.. Det var ikke nettopp få som måtte arbeide og tjene penger til familiens underhold. For de elevene var det ikke greit å få tid til å gjøre lekser – for ikke å snakke om å leke.

Da var det vel heller ikke noen form for fritidssys-ler i skolens regi? -Nei overhodet ikke, sier AG. For det første var det slik at skoletiden varte til kl. 6 om ettermiddagen og for det andre eksisterte ikke begrepet fritidsproblemer. Det var ikke «opp-funnet» Derimot måtte skolen, så vidt jeg husker, holde et øye med at ikke de elevene som hadde jobber ble kjørt for hardt. Og dette stemmer. I Skoleplan for Kristiania Folkeskole heter det «Dersom en fabrikkeier eller anden arbeidsgiver tar et skolebarn i bækjæftigelse uten at inhendte skolens opplysning om barnet undervisningstid og det ved denne beskæftigelse blir hindret fra

å få fuldt utbytte av sin skolegang, skal klasse-forstanderen underrette overlæreren herom».

I dette skoleåret (1974 – 75) kan elevene på Lak-kegata sysle med dramatisering, sjakk, keramikk, samarbeider og blokkfløyte-spill. Dessuten har vi hobbykveld en gang pr. uke. Ellers har vi hatt foto-og orienteringskurs, gymnastikk, jentekor og sløyd-kurs for jenter. Og så må vi ikke glemme skolehagen.

Alf Grøttness vandrer videre rundt om på skolen og gleder seg over alt han ser, men vi forlater ham her og takker for følget.

Øverst: Barn leker. Lakkegata skole 1952.
Fotograf L.K. Ørnelund. Eier Oslo Museum.
Under: Sang- og musikktime på Lakkegata skole 1952.
Fotograf L.K. Ørnelund. Eier Oslo Museum.

Kilder og litteratur:

- Lakkegata skoles hjemmesider
- Kari Loe, redaktør, «Lakkegata skole i 75 år.»
- Wikipedia

Vahl skole

Vahlsgadens skole - Vahl høiere allmennskole
– Vahl videregående skole - Vahl skole

Vahl skole sett fra Vahls plass, nå Rudolf Nilsens plass, ca. 1910. Herslebs gate 26. Ukjent fotograf. Eier Oslo Museum.

Skolebygget. I 1897 åpnet *Vahlsgadens folkeskole* på Vahls plass. Denne plassen hadde fått navnet sitt etter professor i botanikk, Martin Vahl. I dag heter dette stedet Rudolf Nilsens Plass. Arkitekt for det nye skolebygget var Harald Olsen. Bygget hadde trappehus i midtpartiet, delt for å atskille jenter og gutter. På hver sin side av hovedbygningen ble det oppført overlærerbolig og gymnastikksal. Trappehuset gir skolen et monumentalt preg som vi ikke ser så mange andre steder i Oslo.

Vahl skoles musikkorps 1909. Fotograf H.C. Neupert. Eier Oslo Museum.

Skolens historie Skolen var fra starten av 1-7 skole. I 1922 hadde imidlertid kommunen bygget Hersleb skole og det blir bestemt at folkeskolen flytter over dit. Og dermed begynte en ny tid på Vahl.

Vahl høiere allmennskole, senere kalt *Vahl videregående skole*, overtok skolebygget. Dette var den første videregående skolen på Østkanten i Oslo. I skoleåret 1922/23 ble det satt i gang fire middelskoleklasser. Året etter ble den første gymnasklassen startet, det var en realfagsklasse, og i 1926 fikk de 16 første artianerne sin eksamen fra Vahl.

Vahl videregående skole var i drift til 1989. I det siste skoleåret, var skolen delvis utleid til Akershus fylkeskommune. Da den nye skolen i Rælingen ble ferdig, flyttet virksomheten over dit. Det er med andre ord litt spesielt at det var Akershus fylkeskommune som formelt la ned en skole i Oslo. Etter at skoledriften var avviklet, ble skolebygget blant annet brukt som opplæringscenter for Akershus

fylkeskommune, og som møtested for den muslimske menigheten World Islamic Mission.

I 1997 er det igjen nye tider på Vahl. Bygget ble på nytt tatt i bruk som grunnskole. Skolen var nasjonal demonstrasjonsskole 2005 – 2007.

Skolen hadde de høyeste elevtallene som grunnskole rundt år 1900 med 1520 elever. I skoleåret 2018/19 hadde skolen 282 elever. I det skoleåret som startet i 1958, var Vahl den nest største skolen i byen med 11 nye realskoleklasser

Krig og brann. Under den annen verdenskrig var skolen rekvirert av tyskerne fra 21. april 1940 og til krigens slutt. Undervisningen foregikk i okkupasjonstiden på Foss skole, på Kristelig Gymnasium, i Zoologisk og Botanisk museum på Tøyen og i de to stuene i skolens rektorbolig. Belegget av tyskere kunne variere fra rundt 100 til ca. 1000. Etter krigen ble skolen til å begynne med brukt til innkvartering av allierte soldater. Men 21. januar 1946, ble

skolebygget frigitt, og 23. mai 1946 kunne skolen igjen tas i bruk. Store oppussingsarbeider var nødvendige, og de var ikke ferdige før våren 1948.

Brann på Vahl skole 4. mai 1948.
Foto Arbeiderbladet. Eier Arbark.

Så kunne det ha gått virkelig galt. For 4. mai 1948 brøt det ut brann på loftet midt i skoletiden. Brannen spredte seg, og hele bygningen var i fare. Men brannvesenet klarte å begrense ilden, og elevenes innsats med å dekke gulvene i 2. og 3. etasje med sagspon gjorde at de nye gulvene ikke fikk alvorlige vannskader, og undervisningen kunne fortsette i tiden som fulgte, mens bygningen fikk nytt tak. Skolen fikk et tilbygg med ny gymnastikksal i 1960-årene.

Østkantens gymnas. I 67 år tok Vahl imot mange hundrede ungdommer fra vårt område og førte dem frem til artium. Med stolthet kunne de sette på seg russelua og skolens merke, en *hval*, på russedressen og kjenne på hvor godt livet kan være en vakker mai-dag. Mange tok med seg minner fra debatter og sosiale samvær i gymnasiesamfunnet «*Frysja*» og fra arbeidet med skoleavisen «*Vahlposten*».

Minneplate over tidligere elever som omkom i krigsårene 1940 – 1945. Den 8. mai 1987 ble denne minneplaten høytidelig avduket av varaord-

fører Tove Heggen Larsen. I alt var det 29 tidligere Vahl-elever som mistet livet under krigen. Av disse var 14 født i årene fra 1922 til 1928, noe som betyr at de fortsatt var elever da krigen begynte. 11 personer ble deportert til Tyskland og 6 av disse ble drept i gasskamre, 5 tidligere elever ble henrettet på Trandum eller Akershus og 2 døde under tortur.

Et by-omfattende undervisningstilbud, V-klassen på Vahl, er et by-omfattende helhetlig spesialpedagogisk undervisningstilbud for elever med psykisk utviklingshemning fra 1.-7. trinn. Gruppen består av 8 elever, og har egen base med klasserom, kjøkken og grupperom.

Skolen har fått ny gymsal og det flotte gamle bygget står tomt. Skolen har også en rektorbolig. Dette bygget er blitt oppgradert til undervisningsformål. Høsten 2013 flyttet Kuben videregående skole inn med avdeling for allmennpraktisk linje med tilrettelagt opplæring for elever med spesielle behov. Høsten 2014 tok Ullern videregående skole over arbeidsgiveransvaret for avdelingen og flyttet den til nye Ullern videregående skole høsten 2015.

Sportsklubben Sterling, etablert 23. juni 1919, har i mange år hatt sine lokaler i rektorboligen.

Gammel fane til Sportsklubben Sterling.
Fotograf Karin Arnesen.

Historiene

Det er kommet ut to bøker om Vahl. «Vahl skole 50 år» med lektor Leif Løvdal som redaktør kom ut i 1972. Denne boka handler i det alt vesentlige om den videregående skolen. «Vahl skole 1897 – 1989» er redigert av daværende rektor Johnny Johnsen. Vi har tillatt oss å sakse litt fra disse to bøkene.

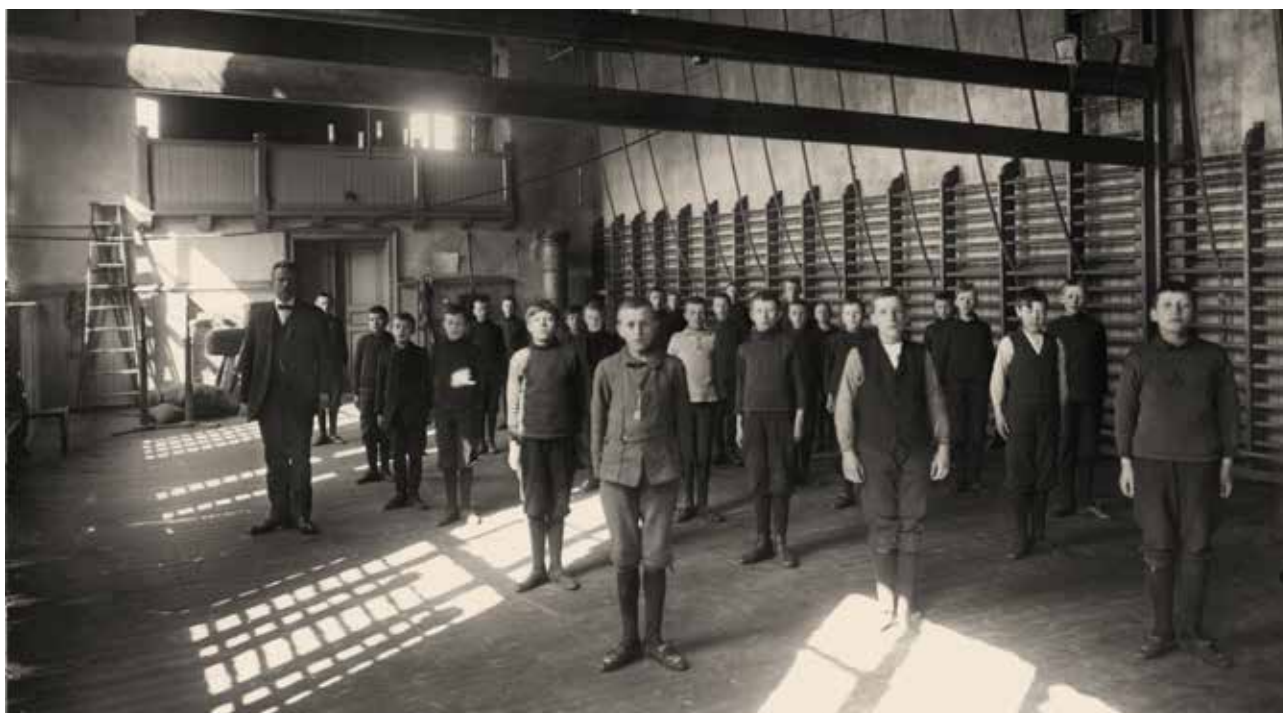
Frysja – et gymnassamfunn som spilte en rolle i sin samtid. «Samfunnets formål er gjennom foredrag og diskusjoner å fremme gymnasiastenes interesse for, og kjennskap til aktuelle spørsmål.» Slik er det formulert i formålsparagrafen fra 1925. Som navn ble valgt Frysja som ble brukt som navn på Akerselva i tidligere perioder. Det var møte hver lørdag med foredrag og underholdning som musikk, sang og opplesning. Det var stil over møtene og det gjaldt også soareene som alltid ble innledet med polonese.

I 30-årne ble den politiske debatten skarpere og Frysja fulgte opp. Gymnasiastene inviterte foredragsholdere som Chr. L. Lange (norsk representant i Folkeforbundet), Max Hodan (stadsfysikus i Berlin til Hitlers maktovertakelse) Haakon Lie og Arne Skaug, sentrale personer i Ap, Olav Storstein

fra Mot Dag og redaktør Ranik Halle og Anders Lange fra Fedrelandslaget. Av de som bidro til underholdningen var bl.a. skuespillerne og forfattere som Bjarne Bø, Lars Tvinde, Ada Kramm og Arne Paasche Aasen. Honoraret kunne være 10 til 15 kroner. I 1937 var Vidkun Quisling invitert til å holde foredrag. Gymnastikksalen var overfylt, og gymnasiastene tok debatten. Ingen kan huske at noen støttet Quisling.

Krigen satte en stopper for virksomheten, Men i 1945 var samfunnet igjen samlingsplassen. De politiske partiene ble innbudt i tur og orden. Torbjørn Berge var både formann og en handlingens mann. En dag satt han ved siden dr. Johan Scharffenberg på trikken. Han var en av de mest sentrale samfunnsdebattantene før og etter krigen og bodde ellers i Eiriks gate 2. Berge engasjerte han umiddelbart til Frysja. Berge mente samtidig at dette ble et møte som ville sprengte kapasiteten i lokalene på Vahl, slik at han leide Universitets Aula og inviterte alle byens gymnasiaster. Fullt hus og stor suksess.

Skoleidretten hadde en viktig plass. Elevene på Vahl engasjerte nærsagt i alle idrettsgrener. Før krigen var fotball i sentrum og stemningen var stor

Gymnastikk på Vahl skole 1910. Fotograf ukjent. Eier Oslo Museum.

da Vahl vant mesterskapet i middel-skoleklassen ved å slå Hammersborg 3 - 2. Skyting hadde også en bred plass bl.a. fordi skolen hadde to dyktige instruktører i kaptein Magnus Ese og gymnastikklærer Alf Raftevold. Konkurranser med andre skoler fant sted på skytterbanen ved Østerheim på Årvoll og allerede i 1927 fikk Vahl skole sitt første mesterskap for middelskoler.

Etter krigen ble ishockey populært, bl.a. fordi det kom innendørs hall på Jordal. Skolen vant en rekke Oslo-mesterskap og på landslaget til VM i 1970 var seks tidligere Vahl-elever med og tre av dem, Kåre Østensen, Terje Steen og Arne Mikkelsen var også med på OL-laget i 1972. Ellers har skolen Oslomesterskap i fotball, håndball, svømming og bordtennis. Av elever som gikk helt til topps, må nevnes Britt Volden som var en fremragende orienteringsløper både på nasjonalt og internasjonalt nivå. Hun ble senere også en kjent tindebestiger. Hanne Hegh ble en av landets beste håndballspillere og holdt også høyt internasjonalt nivå. Terje Pedersen plasserte seg i verdenstoppen da han i 1964 satte verdensrekord to ganger og var den første i verden til å kaste over 90 meter (91,72 meter).

Elevrådet måtte ha litt modningstid. John Frishaug, som tok artium i slutten av 30-årene, forteller om første forsøk: «I 1936 ble elevrådssaken tatt opp i gymnasiesamfunnet. Styret hadde forhandlinger med rektor, men fant betingelsene fra rektors side uantagelige. De gikk, så vidt jeg husker, ut på at elevrådet skulle ha svært få rettigheter og muligheter, men vesentlig arbeidsoppgaver som papirplukking, elevinspeksjon osv. Forhandlingene ble ført i en velvillig tone fra begge parter, men ble brutt fra styrets side ved at de erklærte at de ikke lenger fant grunn til å forhandle og deretter forlot rektors kontor. Det var litt antydning til dramatik». Det skulle gå 20 år før det ble opprettet elevråd ved skolen.

Giert Olav Flock gir oss siste del av fortellingen. «På høsten i 1. klasse ble jeg valgt inn i noe så rart

som elevrådet, hva det var ante jeg virkelig ikke. På barneskolen var jeg vant til at elevrådet solgte boller, skolegensere og arrangerte fester. Men på Vahl fikk det snart en annen mening, kampen mot det store stygge vesenet (Oslo Vann og Kloakk) sto i sentrum det første året. Spesielt husker jeg demonstrasjonstoget fra skolen, opp Karl Johan og til Oslo rådhus. Det var en enorm stemning bak skolens fane, og selv Albert (ordfører Albert Nordengen) må ha lagt merke til oss. Resultatet ble da også full seier for elevene. Vi fikk lov til å gå her til den nye skolen i Rælingen står ferdig. Som 3. klassing og russ i år er jeg meg ansvaret bevisst. Jeg vil avslutte med et sitat fra en av parolene i demonstrasjonstoget i 1985:

Greenpeace krever freding av Vahlen, det gjør vi også.

Skolefane Vahl skole 1998. Eier Oslo Skolemuseum.

Kilder og litteratur:

- Vahl skoles hjemmesider
- Jonny Johnsen (redaktør) «Vahl skole 1897 –1989.»
- Leif Løvdal (redaktør) «Vahl skole 50 år.»
- Wikipedia

Hersleb skole – Hersleb videregående skole

Hersleb skole 1931. Fotograf Anders Beer Wilse. Eier Oslo Museum

Skolebygget. Hersleb skole ble bygget i 1922. Arkitekt var Harald Aars. Skolen ligger i Herslebs gate, 22, og har fått sitt navn etter gaten som igjen er oppkalt etter professor Sven Borchmann Hersleb. Forbipasserende kan legge merke til at det på bygget står Herslebs skole. Formodentlig har man her tatt utgangspunkt i gatenavnet, men skolen har alltid kalt seg Hersleb.

Deler av Tøyen gård ble tidlig på 1800-tallet delt inn i 20 områder som professorene på universitetet fikk disponere over. Disse eiendommene ble naturlig nok kalt «professorløkkene». Hersleb skole ble bygd på en av disse løkkene og som kaltes for Bøgeløkken. Mindre fasjonabelt var det at på nabotomten holdt Christiania Pudrett fabrikk til i årene frem til 1875. Pudrett var en gjødselblanding som ble laget ved å blande ekskrementer fra utedoene og klaskedoene sammen med myrjord og kalk. Det luktet mindre bra, og fabrikkens måtte til slutt vike plass for byutviklingen.

Hersleb var trolig den flotteste skolen i hele Oslo da den ble tatt i bruk i 1922.

16. august 1927 ble det avduket tre freskomalerier utført av kunstnerne Per Krohg, Alf Rolfsen og Axel Revold. Dette var en gave til skolen. Disse kunstverkene ble senere utsatt for hærverk og delvis dekket til, men i 1997 ble de restaurerte og har igjen kommet til sin rett.

Skolens historie. Ved oppstarten tok Hersleb over elever og lærere fra Vahl og fungerte som folkeskole med 1.–7. trinn fra 1922 til 1959. Da ble skolen gjort om til ungdomsskole for 8. til 10. trinn.

På skolen var det også barnehage i årene 1937 til 1971. Den ble drevet av «Husmødrenes Barnehager».

Modell av Hersleb skole, ca 1918. Kristiania byarkitekt. Fotograf Annar Bjørgli. Eier Nasjonalmuseet.

Detalj fra modellen. Hersleb skole het ved planleggingen Vahl skole. Fotograf Annar Bjørgli. Eier Nasjonalmuseet.

Fra 1957 til 1966 var det Framhaldsskole på Hersleb. Denne skolen hadde fire forskjellige tilbud, en kontorlinje, en praktisk linje, en håndverkslinje m/engelsk og en såkalt hjelpeklasse.

I 1930 hadde skolen 1061 elever. Ved nedleggelsen i 2009 var det om lag 290 elever og mer enn 90 prosent av elevene hadde minoritetsbakgrunn fra mer enn 30 nasjonaliteter. Det var ca. 30 lærerårverk ved skolen.

Siste skoledag før ferien. Hersleb skole juni 1953. Fotograf Ukjent. Eier Arbark.

Mot slutten av 1980-årene bosatte det seg stadig flere familier med minoritetsspråklig bakgrunn til Oslo. Elevgruppen på Hersleb ble preget av dette. Skolen hadde bl.a. i mange år også egne mot-taksklasser for nyankomne elever fra andre land og opparbeidet en betydelig kompetanse i såkalt to-språklig fagopplæring. I 1988 skriver Arbeiderbladet bl.a. «Hersleb ungdomsskole er det man kan kalle en internasjonal skole. Skolen har over 370 elever og av disse er nærmere 250 fremmedspråklige Dette medfører at cirka 40 språk faktisk snakkes.» Hersleb var en av de skolene som tidligst og sterkest fikk disse endringene i befolknings-sammensetningen. Mange etnisk norske familier flyttet enten fra området, eller sørget for at barna kom til andre skoler, i en redsel for at opplærings-tilbudet skulle bli svekket. «Det virker som om de har ensidig og mangelfull informasjon», sier skole-sjefen i Oslo til Aftenposten i 1993. Etter hvert ble den minoritetsspråklige elevgruppen betydelig ved mange skoler rundt om i byen. Det endret synet på den flerkulturelle skolen, men for Hersleb ble det likevel noen utfordrende år.

En trist hendelse. I 1993 skjer det at to elever begynner å krangle i en norsk-time i en av mot-taksklassene. Den ene av elevene drar frem en kniv

og stikker den andre eleven som dør kort tid etter. Denne hendelsen kom til å prege skolen i mange år etterpå og resulterte ellers i at det ble satt i gang et prosjekt mot vold i osloskolen.

Mot avvikling. Det var i 2009 at det ble det funnet asbest i skolens ventilasjonssystem og skolen ble stengt med umiddelbar virkning. Elevene ble midlertidig flyttet til Osterhaus gate, men kom aldri tilbake. I 2011 ble Hersleb skole lagt ned som ungdomsskole og tilbudene ble formelt flyttet til den nye Frydenberg skole.

En ny videregående skole på Østkanten

Da skolen igjen ble åpnet høsten 2014, var det som *Hersleb videregående skole*. Myndighetene mente at det flotte skoleanlegg på Hersleb kunne bli et flott bidrag til de videregående skolene i byen.

Bøgeløkken, Herslebsgate 20B, 1920.
Fotograf ukjent. Eier Norsk Folkemuseum.

**"Hva skulle det bli der inne?
Endelig fikk vi vite det.
Det skulle bli ny skole
- vår skole"**

Historiene.

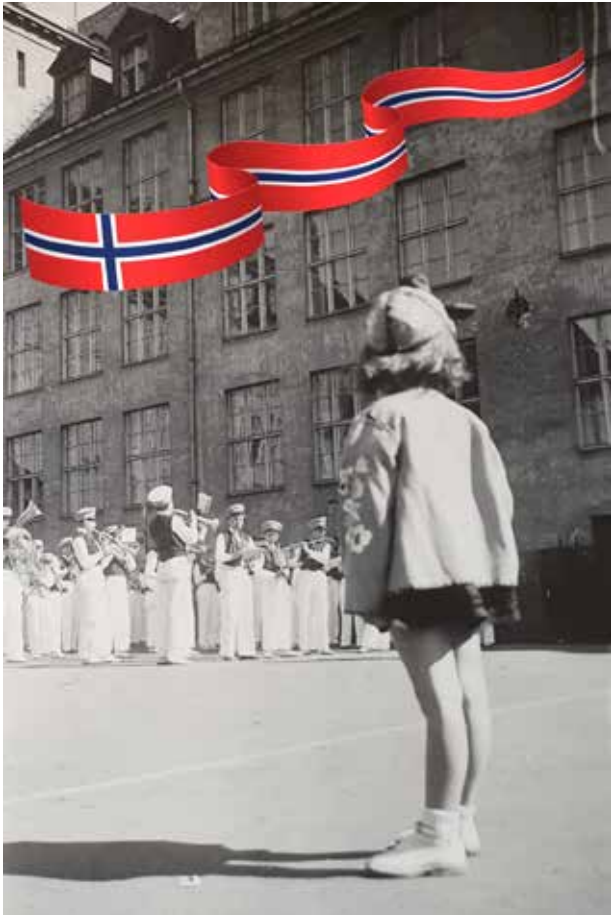

Werna Gerhardsen, 1945.
Fotograf Ernest Rude.
Eier Oslo Museum.

«Jeg var visst ikke akkurat det man kaller en flink og oppmerksom elev de første årene. Jeg syntes at skolen var et inngrep i mitt liv. Jeg hadde så mye å fare med ute bestandig, og nå ble det for liten tid. Og ikke skulle den gamle, mørke Vahl skole virke noe tiltrekkende heller, trist som det var å komme inn der en lys sommerdag. Ved siden av skolen var det en stor løkke (Bøgeløkken) med et falleferdig gjerde rundt. Å, hvor godt jeg husker dette gjerdet som etter hvert kom til å helle mer og mer innover etter som vi la oss på for å kikke inn. Ingen ting er vel mer tiltrekkende enn nettopp en slik løkke, og vi hadde en ubendig lyst til å komme inn. Til slutt fikk vi også løsnet noen bord hist og her slik at vi kunne presse oss inn. Og lykkelige var vi.

Men så en dag ble det gamle gjerdet revet, og det kom et annet og høyere gjerde. Mange begynte å grave, og etter hvert kom flere og flere folk i arbeid på løkka vår. Dette ble spennende. Hva skulle det bli der inne? Endelig fikk vi vite det. Det skulle bli ny skole – og hva mer var, det skulle bli vår skole. Nå skulle vi flytte fra den gamle triste Vahl skole og over til den nye skolen som skulle hete Hersleb skole. Nå ble det glede. Vi så den nye skolen vokse fra dag til dag. Det gikk frasagn om hvor fin den skulle bli. Men når skulle den bli ferdig? Vi spurte og maste. Jo den skulle tas i bruk til høsten og vi skulle flytte inn når vi etter ferien skulle begynne i fjerde klasse. Endelig var skolen under tak. Men da ble det ikke så morsomt lenger for da kunne vi ikke følge med i arbeidet. De arbeidet bare inne i bygningen og da måtte vi bare gjette – og så veddet vi. Ut på våren (1922) begynte de å male utenpå, og

da viste seg at virkeligheten oversteget våre vildeste drømmer. Tenk, skolen skulle bli lyserød. Fantest det noe så fint et annet sted tro? Ja, undres om noen i hele verden hadde så fin skole? Og når den var så fin utenpå, hvordan var den da inni?

Hersleb skole og skolemusikken 17. mai 1948.
Fotograf Privat.

Endelig kom den store dagen. Det var en forventningsfull barneflokk som ventet på at skoleklokka skulle ringe inn den dagen. Det foregikk vel et eller annet høytidelig i samband med åpningen, men det husker jeg ingen ting av. Vi var bare opptatt av hvor fin skolebygningen var. For den var fin. Det lukta mur og maling over alt. Oppgangene var så fine at vi ble helt betatt. Men det som imponerte meg mest, var at det var tavler over langveggen. Du store min! Her kunne vi tegne hus som kunne få stå selv om vi skulle regne eller skrive på tavla i neste time. Og når vi skulle pynte til jul og eksamen, kunne vi tegne julenisser eller blomsterhager på alle tavlene. Det var ikke til å tro! Og ellers var det over alt lyse, pene farger som måtte fryde et barnøye. Vi tok skolen i besittelse. Men ganske snart

var det på barns vis blitt selvfølgelig alt sammen. Naturligvis fortsatte vi å skryte overfor andre når vi hadde høve til det. Jo da, vi hadde to gymnastikksaler på vår skole og vi hadde ikke alminnelig do med skråseter, men en masse vannklosetter. Og så fin tannklinikk, da! Hadde noen maken kanskje? Dette holdt seg i de fire årene jeg gikk der. Og der kom da også stadig folk fra alle kanter for å se på den nye skolen vår. Og stolte var vi.»

Bok til skolens 100 års jubileum 2022-23
ført i pennen av Olav Fossbakken.

Utkast til skolefane 1924 ved Sverre Pettersen.
Fotograf og eier NF/Ark-1008/Tfh/L0001/0002 -
Den norske husflidsforenings mønstersamling,
Norsk Folkemuseum.

Kilder og litteratur:

- Hersleb skoles hjemmesider
- Olav Fossbakken, «Hersleb skole 1922 – 2022.»
- Wikipedia

2 By og land

*Oslo – Christiania – Kristiania –
Oslo – Aker - Agger - Aker*

Christiania sett fra Egeberg, ca. 1745. xylografi, Theophilus Laan. Fotograf Rune Aakvik. Eier Oslo Museum.

Historien om skolen, handler også om geografi. Noen vil kunne si at vårt område har vært en kasteball mellom by og land. Fullt så ille er det vel ikke, men grensene mellom byen og omlandet har blitt flyttet gjentatte ganger og det har preget både bebyggelsen, folketallet og dermed også skolene.

Enerhaugen, Grønland og Tøyen var helt fra middelalderen av små lokalsamfunn som lå utenfor selve byen. Her var det jordbruk, en enkel trehusbebyggelse og et næringsliv som var knyttet til primærnæringene, som f.eks. trelast-lagre og slakterier. Men etter hvert som byen utviklet seg, ble også våre områder i tur og orden innlemmet i bysamfunnet. Her er noen viktige milepeler i denne historien.

Oslo, var navnet på den byen som vokste fram fra omkring år 1000. I dag finner vi restene av den første bebyggelsen i Middelalderbyen. Om Oslo ble grunnlagt av Harald Hardråde eller danskekongen Harald Blåtann kan diskuteres, men byen ble ganske snart et viktig sentrum for handelen mellom utlandet og store deler av Østlandsområdet. Ikke minst ble det eksportert mye tømmer. Amsterdam og andre byer i Tyskland og Nederland ble for en stor del bygd på «flåter» av norsk tømmer.

Christiania blir navnet da Christian IV i 1624, etter nok en brann i den gamle trehusbebyggelsen, besluttet at byen skulle flyttes til området ved Akershus Festning og at det skal innføres murtvang. Nå legges grunnlaget for den «delte byen» som det ofte snakkes om den dag i dag. Det var borgerskapet som flyttet inn i de nye murbygningene i det området som vi i dag omtaler som «Kvadraturen.»

Rundt det nye Christiania, lå flere klynger med trehusbebyggelse. Disse områdene ble gjerne kaldt for «forstedene». Her bodde de mange som av økonomiske og andre grunner ikke fulgte kongens befaling om å flytte. *Oslo-navnet* ble fortsatt brukt i dagligtalen, og da som betegnelse på forsteder som f.eks. Vaterland og deler av det som i dag er Gamlebyen.

Kristiania kom i 1877. Det norske samfunnet var nå blitt langt mer bevisst sin egenart. Vi hadde fått vår egen grunnlov og Norge fikk gradvis også et mer selvstendig styre. Dermed kom krav om en fornorskning av navnet på hovedstaden. Industrien er i sterk vekst og store bedrifter etableres bl.a. langs elvene der det var elektrisk kraft å hente. Byen vokser raskt.

Oslo får tilbake sitt gamle navn nyttårsnatten 1924/25. Det skjer ikke uten en ganske heftig debatt. Mange byborgere syntes at Kristiania var et mer fornemt navn på byen. «Oslo er et husmannsnavn», skrev Morgenbladet. Men Stortinget tok sin beslutning og Chat Noir-revyen det året gir

bøndene skylden for vedtaket. «Farvel Kristiania, de stryker ditt flagg som vaiet så fritt i den gryende dag. De bønder fra Surdal, Klidal og Lom som ikke kjente deg, felte din dom.»

Aker, eller **Akr** som det het i norrøn tid og **Agger** som man skrev i dansketiden, er navnet på området som lå rundt Oslo. Da de første offentlige skolene ble etablert på tidlig 1700-tall, var det prestegjeldene som fikk ansvaret for skoledriften. Først i 1837 kom Formannskapsloven og dermed opprettelsen av kommuner over hele landet. Aker kommune, eller Aker Herred som det ofte ble sagt, lå mer og mindre rundt hele Christiania og kom dermed til å omfatte de fleste «forstedene» både i øst, nord og vest.

Innflyttingen fra bygdene var stor og mange av de som kom for å søke arbeid i byen, bosatte seg nettopp i vårt område. I 1801 viser folketellingen at det bodde 22 mennesker på Enerhaugen og 21 i området nedenfor. I 1880-årene var innbyggertallet på Enerhaugen vokst til 1800 personer fordelt på 130 hus. Med andre ord bodde det gjennomsnittlig 14 mennesker i hvert hus og når vi ser bilder av den gamle trehusbebyggelsen, forstår vi at området var preget av mye fattigdom.

Grønlandsleiret 1903. Fotograf Anders Beer Wilse.
Eier Oslo Museum.

Byutvidelsene kommer

Grønlandsleiret med kirken 1872, litografi, Wilhelm von Hanno. Fotograf Rune Aakvik. Eier Oslo Museum.

Byen vil ha mer land og etter hvert kommer byutvidelsene ganske hyppig. Folketallet i Christiania var i 1814 på vel 13 000 personer, inkludert forstedene. I 1845 hadde det mer enn fordoblet seg til 34 000 og så går det raskt til rundt 100 000 i 1875. I år 1900, er det ca. 250 000 innbyggere i Oslo.

1839. Nå blir Vaterland en del av Christiania. På Vaterland hadde det vært bebyggelse fra før 1624, slik at dette var et ganske etablert og delvis tettbebyggt område. Samtidig ble også Fjerdingen overført fra Aker til byen. Dette er området som i 1896 døpes om til Christian Krohgs gate. Det er på denne tiden at Oslo passerer Bergen i folketall og blir Norges største by.

1859. Det kommer en ny byutvidelse som denne gang omfatter både Grønland, Enerhaugen og Lakkegata.

1878. Tøyen blir en del av Kristiania. Denne gangen er det en stor byutvidelse som også omfatter Vålerenga, Kampen, Rodeløkka, Bjølsen og Briskeby mv. Bygrensen blir nå markert med 81 merkesteinene. I «vårt område» kan vi fortsatt finne disse steinene bl.a. på nordsiden av Tøyenbadet, ved Ola Narr og flere steder på Ensjø og Etterstad.

1948. Den fullstendige sammenslåingen mellom Oslo og Aker er et faktum.

Vi vet at det var betydelig diskusjon i forkant av disse byutvidelsene. De såkalte «forstedene» på Østkanten, hadde som før nevnt, en relativt enkel og til dels ganske primitiv bebyggelse og det var mye fattigdom blant befolkningen. Aker var ikke så opptatt av å beholde området. Kristiania ikke så begeistret for å måtte overta. Det var spesielt Grønland som skapte debatt. Dette området hadde gjennom årene fått et ganske dårlig rykte og i en periode rundt 1820 var det på tale å gjøre Grønland til en «*fristat*» Men den ideen ble lagt bort og Grønland ble en del av byen.

Vi skal senere se på hvordan alle disse forandringene i samfunnet også kom til å påvirke skolen.

Kilder og litteratur:

- Aker Kommune. Protokoller og referater
- Truls Aslaksby, «Grønland og Nedre Tøyen Bebyggelseshistorie»
- G.T. Steigan, «Byens historie fortalt gjennom 55 kart», Cappelen Dam 2021
- Odd Bang Hansen, «Chat Noir og Norsk Revyhistorie.»
- Wikipedia

3

Noen glimt fra norsk skolehistorie

Gjennom alle tider er kunnskap blitt formidlet fra en generasjon til den neste. Barn fulgte sine foreldre i praktisk arbeid, eller de gikk i lære hos en dyktig håndverker. I det gamle Hellas satt filosofene på torget og delte sin kunnskap og sine tanker.

Fortellerne, i vikingetiden «skaldene», sørget for muntlige overleveringer av historier om store helter og fjerne land. Konger og andre stormenn hentet inn kloke og kunnige menn som lærere til sine barn. Olav Kyrre f. 1050 var trolig den første kongen som kunne lese og skrive. Kong Sverre som var født omkring 1150, var presteviet etter å ha fått opplæring hos sin stefar, biskop Roe. På denne tiden var det stort sett bare de geistlige som kunne lese og skrive, men i høymiddelalderen var denne kunnskapen også spredt til flere, først og fremst kongens tjenestemenn. Det er sagt om Snorre Sturlason, født rundt 1178, som skrev storverket «Heimskringla» tidlig på 1200-tallet, at han i tillegg til å ha studert de islandske lovene også hadde skaffet seg kunnskaper i latin, teologi og geografi.

Når vi snakker om utdanning i et historisk perspektiv, må vi ta inn over oss at Norge lenge lå noe isolert til her oppe i nord. Fra meget gammel tid var det læresteder med betydelige vitenskapsmenn i land som Egypt og India. Her var det samlet store kunnskaper både i matematikk, geometri og geografi. Araberne brakte på 700-tallet med seg denne kunnskapen til Spania. Gjennom høymiddelalderen kom universiteter i stadig flere europeiske land – Bologna i 1088, Paris i 1160 og Oxford rundt 1200 – for å nevne noen. Dermed ble det også en sterk vekst i bredden av studier og i antallet studenter. Filosofi og religion hadde en stor plass i studiene, men det var også en betydelig utvikling innenfor disipliner som realfag og medisin.

All denne nye kunnskapen ble nok plukket opp av enkeltpersoner i Norge, kanskje først og fremst prester og munk, men også av høvdinger og kongens menn som jevnlig besøkte land både i og utenfor Europa. Latin-skolene kom til Norge midt på 1100-tallet (se mer om det nedenfor), men inntil så lenge var det å kunne gå på skole forbeholdt de få.

Opplysningstiden feier inn over Europa

Ludvig Holberg 1684 – 1754. Foto ca. 1878-80. Eier Oslo Museum.

Rundt år 1700 skjer det mye ute i Europa. Opplysningstiden er på vei inn. En av dem som kommer til å bety en hel del for utviklingen både i Danmark og Norge, er Ludvig Holberg. Han foretar lange reiser rundt om i Europa og fanger opp de nye tanke- retningene. Både Holberg og andre skriver både skuespill og bøker og selv om leseferdigheten var så som så, kommer det etter hvert skrifter inn i mange hjem, særlig av religiøs karakter. Da Thomas Kingo gav ut sin første salmebok i 1699, tok han med salmer som var skrevet til «verdslige» melodier. Han hadde et uttrykt ønske om at ikke bare overklassen, men også alminnelige folk skulle ta salmeboken i bruk. Det forteller oss at han regnet med at også folk av allmuen kunne lese.

Det norske samfunnet begynte å våkne opp etter å ha ligget i dvale gjennom «400-års natten» som vi gjerne bruker som betegnelse på dansketiden. I København ser både kongen og hans embetsmenn hva som skjer og de forstår at nå må også Norge rustes opp.

Historien om skolen, er på mange måter fortellingen om Norge og den utviklingen som landet har vært gjennom i de siste 300 årene. Her har vi bare plass til å gi noen glimt inn i denne historien.

Men egentlig begynner fortellingen enda tidligere.

Skolen kommer til Oslo – den lille byen innerst i Viken

Oslo hadde ikke mer enn ca. 2000 innbyggere, da kardinal Nicholas Breakspear, (senere pave Hadrian IV) kom på besøk i 1152. Han hadde fått i oppdrag av paven i Roma å styrke den katolske kirken sin posisjon i Norge.

Et av de tiltakene som han iverksetter, var etablering av «*Schola Osloensis*», den institusjonen som vi i dag kjenner som *Oslo Katedralskole*. Skolen var opprinnelig knyttet til St. Hallvardskatedralen, men flyttet i 1537 til bispeborgen. Det var altså i den delen av Gamlebyen - ikke langt fra vårt område – der vi i dag finner ruinene av det gamle Oslo at den første skolen i Norge begynte sitt arbeid. Men det skulle gå mange år før folk flest fikk tilgang til den høyere skolen. Faktisk gikk det nesten 700 år fra katedralskolen startet opp til de neste «høiere allmennskolene» ble etablert i byen.

Allmueskolen kommer – men det tar tid

I 1522 sørget Christian II for at det ble vedtatt en lov som sa at barna på landet skulle undervises i kristendom og lesing, og at barna i byen i tillegg skulle få opplæring i skriving og regning. Men Christian, som var en omstridt konge, ble rett og slett avsatt og hele loven forsvant med ham. Tanken om at det burde innføres en mer systematisk opplæring av barn og unge var oppe fra tid til annen, og i 1550 ble det på et bispemøte slått fast at kirken hadde en plikt til å gi barn kristendoms-kunnskap. Men det skjedde lite.

Christian V's norske lov av 1687 hadde bestemmelser om at det skulle opprettes skrive- og regneskoler i byene. Her ble det konkret sagt at prest og kokker hadde plikt til å lære ungdommen budene, fadervår og sakrament-ordene. Klokkeren skulle i tillegg undervise i lesing en dag i uken.

Oslo omkring år 1300. Karl-Fredrik Keller. Tegning/akvarell.

Dette ble imidlertid tatt sånn passelig alvorlig både i Christiania og i Aker. Barn fra velstående familier fikk allerede undervisning. De hadde guvernanter eller privatlærere og i noen tilfelle kunne de gå på katedralskolen eller latinskolen som man gjerne sa til daglig. (Latinskoler var det også i Bergen og Trondheim). Etter hvert reiste stadig flere norske ungdommer til universitetet i København.

Barn av allmuen vokste imidlertid opp uten noen form for organisert skolegang. Kirken, som også etter reformasjonen i 1537 hadde en sterk posisjon i samfunnet, var misfornøyd med at hele årskull manglet vesentlig kunnskap om den kristne religion. Flere prester ga uttrykk for at barn og ungdom vokste nærmest opp som hedninger. Dette var det nødvendig å gjøre noe med.

Vi må anta at selv om det var så som så med organisert skolegang, var det noen prester og klokkere

som tok ansvar for å drive en viss opplæring, spesielt i kristendomskunnskap. Dette bidro også til at flere i menigheten fikk et minimum av kunnskap når det gjaldt lesing og skriving. Og skriftspråket var dansk.

Nye lover kommer fra København

I 1736 kom *Lov om konfirmasjon*. Det vil si at i Aker Herred var konfirmasjonen innført allerede i 1732 av biskop Peder Hersleb. Med den nye loven skjerpes kravene til kunnskap, spesielt i kristendomsfaget og både kirken og myndighetene ser behovet for en mer systematisk skolegang. For folk flest får det stor betydning at de ikke får gifte seg med mindre de allerede er konfirmert. Det «å ha stått til konfirmasjon» blir ganske snart selve beviset for at en er «voksen» og dermed også blir behandlet som en voksen både i arbeidslivet og ellers.

«En Catechisation», litografisk reproduksjon av et maleri av Adolph Tidemand til Norske Folkelivsbilleder utgitt i 1854 og viser overhøring av konfirmanter forut for konfirmasjonene i en norsk kirke tidlig på 1800-tallet. Den høye gutten forestiller en konfirmand som tidligere ikke har bestått katekismeprovvene og må testes på nytt. Eier Nasjonalbiblioteket.

Og endelig. Den 23. januar 1739, blir det det ved kongelig forordning bestemt at det skal innføres *en allmueskole i Norge*. Skolen skulle undervise i kristendom, lesing, skriving og regning. Loven har ganske detaljerte regler for hvordan undervisningen skulle organiseres. Det blir bestemt at lærerne skal få lønn ved at elevene betaler 2 skilling i uken og 4 skilling dersom de også skal ha undervisning i regning. Fattige barn skulle undervises gratis. Vi har ingen opplysninger om at det i de første årene ble krevd slik betaling verken i vår del av Aker eller i den østlige delen av Christiania. Formodentlig har det sammenheng med den økonomiske situasjonen som befolkningen var i.

Allmueskolen ble fra starten av kalt for *fattigskolen*. Folk med god økonomi, både på landet og i byene, hadde muligheter til å gi barna privatundervisning, og etter hvert vokste det også frem privatsko-

ler der foreldrene betalte for barnas opplæring. I Christiania var det et tydelig skille mellom borgerne og resten av befolkningen, dvs. allmuen. I Aker gikk et tilsvarende skille mellom godseierne og de store bøndene og husmenn- og arbeidsfolk. Dette skillet kom til å prege norsk skole til et godt stykke opp på 1900-tallet.

Begrepet «fattigskole» hadde nok også sammenheng med at allmueskolen i Christiania ble finansiert av byens fattigkasse. Denne ordningen hadde man helt til 1836.

Christiania må nå ta grep for å organisere skolen

Den nye loven gjorde at man i Christiania nå måtte organisere skolevesenet på en ny måte og det ble bestemt at det skulle opprettes egne skoler i flere

av «forstedene». I den østlige delen av byen betydde det at det rundt 1740 kom skoler i *Fjerdingen* (i dag Christian Kroghs gate) og på *Sagbanken* (i dag området ved Jernbanetorget). Litt senere, i 1806, ble det også satt i gang skole på *Vaterland*.

Fattigskole for allmuen

Vi kjenner også til at allerede i 1706 får en mann ved navn Elias Hansen i oppdrag å etablere en allmueskole, vi kan gjerne si en fattigskole i Christiania. Hvor denne skolen holdt til vet vi ikke sikkert. Men vi vet at Hansen arbeidet med ytterst beskjedne ressurser. Han måtte selv betale husleie og nødvendig oppvarming. Litt hjalp det kanskje at skolen i 1728 fikk rett til å kunne synge utenfor de velstående sine hjem i nyttårshelgen. På den måten kunne man tigge penger som kunne komme til hjelp for de aller fattigste elevene.

Fattigskole også for borgerskapet

Det er trolig et privat initiativ som førte til at rundt 1643 blir Ahrendt Nielszen (hvordan navnet ble skrevet, er litt usikkert,) ansatt for å drive undervisning for fattige og foreldreløse *barn av borgerskapet* i Christiania. Ved samme skole var også Jochim Schweer lærer noen år seinere. Han skal ellers ha vært forfatter av en lærebok i regning. Denne skolen var i drift frem til 1801.

Borgerskolen – en middelskole

Noen år senere, i 1806, ble *Borgerskolen* opprettet. Det var en form for «middelskole» der det også ble undervist i språk og naturfag. Skolen kom ved siden av latinskolen (Oslo Katedralskole) som i større grad la til rette for videregående studier. Borgerskolen fortsatte som middelskole frem til 1931 og hadde lokaler i Osterhaugsgata 22. I disse lokalene kom senere Fortsettelsesskolen (Framhaldsskolen) for jenter.

Christiania Borger- og Realskole, Osterhaugsgaten, 1905. Fotograf Jesper Jespersen. Eier Oslo Museum.

Om barn fra vår del av byen fikk anledning til å gå på Borgerskolen, vet vi lite om. Men også her på Enerhaugen, Grønland og Tøyen var det nok enkelte eiendomsbesittere og velstående håndverkere som sørget for at barna fikk skolegang.

En ny tid er på vei

Tidlig, en august-dag i 1745, rusler Olaf Johan bortover «Leret» som man til daglig kalte veien som gikk over Grønland. Han skal begynne på skolen. Riktignok er han 8 år og føler seg ganske voksen, men det er nå at skolen er kommet til Grønland og da er det også hans tur til å begynne i første klasse, sammen med småungene på 7 år, men også noen som er eldre, har han hørt. Han gleder seg litt, for han vet at de dagene det er skole slipper han å gå på arbeid på trelast-tomta. Riktignok har han bare jobben med å samle sammen kapp, men det kan være tungt nok. Kanskje er det like slitsomt å måtte sitte i ro hele skoledagen? undrer Olaf Johan. Noen har sagt at læreren er fryktelig streng og at han klyper dersom elevene ikke svarer rett. Han tror at han skal kunne lære å lese, for det har han øvd litt på, selv om dansk ikke er så lett og bokstavene er rare og litt vanskelige. Kommer han til å lære å skrive og regne? Han vet ikke riktig, Men det er viktig å lære katekismen, ellers blir han ikke konfirmert. Det er mye å tenke på, men mer rekker han ikke for der ligger skolehuset.

Vi vet ikke om «Olaf Johan» eller andre barn tenkte på denne måten. Men en ting er sikkert; Både barna på Grønland og i hele det norske samfunnet er på vei inn i en ny tid.

Aker utarbeider i 1742 den første planen for skolene

Den 5. mai 1741, blir det i København gitt mer detaljerte bestemmelser om hvordan skolen skulle ordnes på bygdene. Det skulle opprettes skolekommisjoner i alle prestegjeld, med sognepresten som leder. Prestegjeldet skulle så deles

inn i kretser og læreren skulle undervise noen uker i hver krets før han gikk videre. (Den såkalte «omgangsskolen»).

Enerhaugen, Grønland og Tøyen var fortsatt en del av Aker. Reglene om organisering av skolen på landet, gjaldt derfor også vårt område.

I Aker ble det holdt et møte på Vinderen gård, 10. januar 1742. Her ble det utarbeidet en plan for skolevirksomheten. Sogneprest Holmboe og de syv andre borgerne som var til stede, foreslo at det i Aker skulle ansettes fem lærere, eller skolemestere som de ble kalt. Den første skulle holde til på Sagene og ta elever fra Bjølsen i nord til nedre Foss i sør. Den andre skolen skulle være på Grønland, og for både Grønland og Sagene gjaldt det at det skulle "... holde stadige Skoler paa et Stæd ...". Men andre ord; Her skulle det være permanente skoler. De tre siste skolemestrene skulle drive omgangsskole, en i Væstfierdingen, en for Mari-dalen og Groruddalen, og den siste skulle dekke området fra Fjellhus, Kværner og sør til grensa mot Follo.

Den første skolen kommer på Grønland

Planen for skoler i Aker, slo altså fast at det skulle være en permanent skole på Grønland. De gamle protokollene i Aker forteller en hel del om arbeidet med å etablere de første skolene. Vi får bl.a. høre mye om hvordan man organiserte omgangsskolen i deler av Aker, Men når det gjelder vårt område, er opplysningene ganske sparsommelige. Skolene blir nevnt, men det er lite å finne om hvilke bygg som blir tatt i bruk og hvor mange elever skolene har.

Vi vet ikke med sikkerhet hvor skolen lå, men det refereres i flere sammenhenger til *en skole i Smalgangen*. Det går ellers frem av protokollene at sognet i 1807 bevilget 10 daler i husleie.

Smalgangen på Grønland juni 1896. Gikk parallelt med, og mellom, Akerselva og Lakkegata.
Fotograf Theodor Kielland-Torkildsen. Eier Oslo Museum.

Skole i Lakkegata

I vår del av byen øker folketallet en god del i disse årene. Aker Sogn må derfor etablere flere skoler. I 1820 kommer det *en skole i Lakkegata 20*. Den blir

seinere, i ulike dokumenter, referert til som *Aker Fattigskole* og det blir opplyst at også Christiania sender elever til denne skolen. Læreren tar undervisningen av disse by-elevene som et ekstraarbeid.

Lakkegata 20 er huset i 2 etasjer med åpent vindu. Juni 1938. Ukjent fotograf. Eier Oslo Museum.

Skole på Enerhaugen

I 1825 kommer turen til Enerhaugen. Kommunen kjøper et lite hus i Johannes gate 9. Her er det skole trolig frem til 1843.

Vi skal fortelle mer om disse og andre skoler i neste kapittel.

Ny skoleordning i Aker. Promemoria av 1806.

Det er stiftsamtmann Falsen og biskop Bech som sender ut dette skrivet til prestegjeldene og her blir det gitt meget detaljerte instruksjoner for organisering og drift av skolen. Det skal være 9 måneders skole og 3 måneders ferie. Barna skal deles inn i to klasser med de 3 nederste årskull i første klasse og resten av elevene i andre klasse. Det fremgår også at de bøker som elevene skal benytte seg av, er *Thonboes bibelhistorie* og til leseøvelser Thirmers «*Første næring for den sunde menneskeforstand*» og Blichers «*Visdom og Dyds Tabel*». Om mulig skal det anskaffes en globus til klasserommet slik at elevene kan få en viss innsikt i geografi og astronomi.

Det understrekes ellers i dette skrivet at det er foreldrenes ansvar at barna møter på skolen. Forsømsmelder skal meldes til presten som skal gi foreldrene advarsel, eventuelt melde saken til amtmannen. Dette regelverket skjerpes inn i flere skriv. Foreldre som forsømmer sine barns skolegang, kan nektes å gå til alters og amtmannen kan til og med dømme dem til vann og brød. Vi kan også merke oss at prest, prost og amtmann kan ilegges bøter eller annen straff hvis de forsømmer sine plikter knyttet til skolen. Det samme kan skje med gods- og brukseiere som ikke sørger for vedlikehold av skolelokaler som ligger på deres eiendom.

Nye skolelover - Seminar for utdanning av lærere - Skoleplikt

Det var lite nytt i disse lovene, og de som kjempet for en sterk opprustning av skolen, ble skuffet. Men et viktig tiltak ble iverksatt. Loven fra 1827

bestemte at det skulle opprettes *Seminarer for utdanning av lærere*. Heretter skulle alle fast ansatte lærere ha utdanning. Det er klart at i løpet av noen år bidro dette til at undervisningen ble kraftig forbedret. Det første lærer-seminaret kom i Asker i 1834 og de fleste lærerne i Kristiania og Aker kom nok derfra. Med årene skulle ellers begrepet «seminarist» bli et skjellsord, særlig på bygdene. Mange som hadde fått en slik utdanning mente at de kunne alt og forstod alt. Det var til stor irritasjon for bygdefolket i mange sammenhenger.

Mange reagerte på de strenge reglene, spesielt etter at loven i 1848 ble innført. Dette gjaldt bl.a. pleieforeldre som hadde pleiebarn og forventet at de skulle bidra med arbeidsinntekt. Nå måtte de i stedet sørge for at barna kom på skole. Det blir referert til en skoleinspektør ved navn Hansen som fryktet at denne harde linjen fra myndighetenes side skulle skade tilliten til skolen og at man i stedet begynte å se på den som en «Tvangsanstalt».

Lærerne

– en ganske sammensatt gruppe

Lønn dersom det var penger i kassen. Til å dekke utgiftene til skoleholdet og lærernes lønn ble det innført en skoleskatt i Aker. Storbønder måtte betale to orter, mens tjenerne slapp med fire skilling i året. Betalingen skulle skje to ganger i året. Lærernes lønn ble differensiert etter elevtallet i de fem kretsene. Han som var på Sagene skulle ha førti daler, han på Grønland femti og de tre omgangsskolelærerne skulle hver ha tyve daler i året. Lønnen skulle utbetales to ganger i året «... om saa mange Penge findes i Cassen», står det i referatet.

Hvem var det som ble lærere? Allerede i Christian V's norske lov blir det stilt krav til den som skulle være lærer at han ikke måtte «bande, lyve, drikke, krangle eller drive anden ukjurskab.» En lærer skulle være minst 22 år og måtte naturligvis kunne lese, skrive, regne og være rimelig stø i dansk ortografi. Prestene får pålegg om å påse at «ingen ukjente landstrygere, kviner, afdankede soldater

Lærere ved Tøyen skole 1913. Bakerst fra venstre Sælen, vaktmester Olsen, Jørgensen, Ljusnæs (barhodet), Heddeland, Kleppa, Juvkam, Kvarre, Hegrenæs, Hulaas, Lynnæs. Lærerinnene er ikke navngitte. Fotograf ukjent. Eier Oslo Museum.

eller underoffiserer» brukes som lærere. Det kan gjøres unntak for «en skikkelig kone» som «dog bare må undervise pikebørnene». Historien forteller at det til lærere ofte ble tatt folk som på grunn av legemlige svakheter ikke dugde til tungarbeid, eller slike som var kommet på skjeve med tilværelsen. Å bli lærer kunne være et nødanker når andre veier var stengt. Det siste høres ikke så tillitsvekkende ut og det er mange historier om lærere som fikk sparken på grunn av drukkenskap og forsømmelser i jobben. Men det var selvsagt også mange dugelige lærere som hadde ambisjoner om å gi elevene solide kunnskaper. Det var ellers slik at lærerne var fritatt for å bli utskrevet til militærtjeneste. Det gjorde jobben ettertraktet, men det fortelles samtidig at mange forlot jobben så snart de var kommet i en alder at de ikke lenger kunne kalles inn til det militære.

Bare ved skolen på Grønland var det ni skoleholdere i tiden fram til år 1800. De fleste en kort

tid, mens en av dem holdt ut i ti år. Av størrelsen på lærerens lønn, 50 daler i året, ser vi at skolen på Grønland, må ha vært den største av disse nye skolene som kom i Aker. Som nevnt var dette også en permanent skole. Læreren skulle undervise på ett sted og ikke drive noen form for omgangsskole. Hvor stort område dekket denne skolen? Det vet vi lite om, men det sannsynlig at den i første omgang også tok imot elever fra Enerhaugen og kanskje også Tøyen.

Det varierte nok noe hvor mye tid som ble brukt til undervisning. I Christiania hadde de to øverste klassetrinnene to undervisningsdager i uken. De nederste trinnene hadde bare halvannen dag. Vi må anta at det var omtrent samme ordning i Aker. Det utviklet seg en praksis at de som hadde fylt tretten slapp med en halv dag i uka. Jentene skulle møte lørdag ettermiddag og guttene søndag ettermiddag. Noen avgangseksamen ble ikke innført. I bestemmelsene fra 1742 sto det at skoleplikten

gjaldt alle ugifte. Men det ble ganske snart praksis at skoleplikten bortfalt når man ble konfirmert. Den første skolen var ikke kjønnsdelt. Gutter og jenter gikk sammen. Delte klasser kom først et stykke ut på 1800-tallet.

Og språket var dansk. Det var en åpenbar utfordring for barn av allmuen å begynne på en skole der en både skulle lese og skrive på dansk, og attpåtil bruke gotisk skrift. Som nevnt tidligere var det et krav til lærerne at de var stødige i å skrive dansk. Riktignok var dansk mye brukt i Norge. Mange prester og embetsmenn kom fra Danmark, eller hadde fått sin utdanning der. Men det er lite trolig at barn fra Enerhaugen, Grønland og Tøyen hadde så mye med embetsmenn og prester å gjøre at de lærte språket på den måten. Stort sett var de bøker og skrifter som fantes i Norge på denne tiden, utgitt i Danmark. Det var ganske få hjem utenom borgerskapet som eide en bok og fantes det noen, var det som regel et religiøst skrift. Historien forteller at to bøker som etter hvert ble lest av mange barn på 1700-tallet, var «*Lommebog for børn*» som var en moralsk og oppbyggelig bok og *Fenelons Thelemakos «Historie»* i dansk utgave.

Pontoppidans forklaring til Luthers katekisme «Sandhed til Gudfrygtighed» som kom i 1737, var i mer enn 150 år en helt sentral lærebok i allmueskolen.

I Norge skjer det store forandringer i årene som kommer. Det etableres en rekke trykkerier og tilbudet av bøker ble mangedoblet. Men det var først på 1860-tallet at skolebarn kun lærte å skrive med bokstavene fra det latinske alfabetet.

Allmueskolen forandret samfunnet

Selv om det nå var innført «Skoleplikt», var det slett ikke alle foreldre som tok skolen like alvorlig. Barnarbeid var helt vanlig på denne tiden. Barn måtte bidra til familieøkonomien på ulike måter. Det var heller ikke like enkelt for foreldre med lange arbeidsdager å følge opp de barna som kanskje ikke hadde spesielt lyst til å gå på skolen. Det var stort fravær blant elevene. Så sent som i 1837, antok man at fraværet var opp mot 50 prosent i Christiania.

Men uansett. Over tid betydde allmueskolen at flere og flere lærte å lese, skrive og regne. Det gjorde det lettere å søke mer kunnskap senere. Og kunnskap blir det etter hvert stort behov for. Industrialiseringen kommer raskt og fører med seg omveltninger innenfor alle sektorer i samfunnet.

I 1848 kommer det en ny by-skolelov. Nå skjerpes kravene til kommunene. Det står bl.a. i §8: “enhver skole, og, hvor skolen er deelt i flere klasser med særskilte lærere, skal have et særeget, med det fornødne skoleinventarium forsynet undervisningsværelse, der avgiver tilstrækkelig rum. Ved bestemmelse af, hvorvidt skole skal have sit skolehus eller flere skoler kunne holdes i een og samme bygning, at aldri flere børn undervises i samme huus, end det kan bestaae med sædelighet og god orden”

I Christiania blir det nå nødvendig å ta med store løft for å sette skolen i stand til å møte myndighetenes krav. I årene fra 1856-77 økte skolebudsjettet med tretten ganger, antall timer i undervisning steg fra 12 timer i uken til 18/24 i uken. Det ble også færre elever i klassene. Gjennomsnittlig gikk tallet på elever ned fra 58 til 34 i hver klasse.

Grønland skole sett fra Borggata, ca. 1890-1900. Fotograf Severin Worm-Petersen. Eier Oslo Museum.

Det er også verd å merke seg at denne satsingen på skolen også bidro til å få ned fraværet. Fra at det hadde ligget på nærmere 50 % i 1837, sank det nå til omkring 18 % i 1857 og til 5% i 1870.

Og nå starter byggingen av de store skolebyggene som er landemerker i byen den dag i dag. Først ute er Møllergata skole i 1861. Grønland folkeskole kommer i 1868.

Pike- og gutteklasser – kjønnsroller i skolen

Da Lov om folkeskolen kom i 1889, var det en innarbeidet praksis i Kristiania at jenter og gutter gikk i hver sine klasser. Det var nok en vanlig oppfatning, langt inn i lærernes rekker, at gutter og jenter hadde ulike behov, evner og muligheter. Det ble en privatskole som gjorde opprør mot denne holdningen. Ragna Nielsen var en meget bestemt dame og i 1885 etablerte hun en privat fellesskole for jenter og gutter. Hun uttalte bl.a. i

et foredrag «*At Pigerne skulde staa under Gutterne og altsaa deres ringere intelligens blive til Hinder for Felles-undervisning, vil vel ingen længer turde paastaa*». Ragna Nielsen nølte ikke med å ansette kvinnelige lærere til å undervise guttene. Dette ble sett på som svært radikalt og nærmest uanstendig. Men tiden var inne for forandringer og det kom etter hvert i gang en forsøksordning også i den offentlige skolen. I skoleåret 1903 ble det bestemt at alle førsteklasse ved Lakkegata, Vahl, Tøyen og Vålerenga settes opp som fellesklasser. Nå var det østkanten som gikk foran. Ordningen med delte klasser ble imidlertid ikke helt borte før i 1968. De tanker om kjønnsrollemønsteret som gjorde seg gjeldende i samfunnet, preget også skolen. De var ulike forventninger til jenter og gutter og dette vistes igjen i undervisningen. Det var forskjell i timetall og gutter gikk til sløydssalen og jenter til håndarbeidsrommet. På samme måte var det ulik kroppsøving for gutter og jenter. Lenge var det også bare gutter som fikk spille i musikkorpene (Guttemusikken.). De folkeskolelovene som kom i

1936 og 1959 endret på dette, men det var først ved innføringen av Mønsterplanen av 1974 at det blir slått fast at det skal være lik undervisning og at det i skolen skulle arbeides aktivt for likestilling. Nå skulle det være samme forventninger til jenter og gutter.

Ragna Nielsen født Ullmann. F. 1845, d. 1924. Ca. 1900. Maleri Asta Nørregaard. Fotograf Rune Aakvik. Eier Oslo Museum.

Fru Ragna Nielsens første artiumskull i 1887. Fotograf Ludwik Szaciński de Ravics. Eier Oslo Museum. Bak fra venstre: Ragnhild Qvam, Aasta Kjøseth, Gudrun Broch, Ella Anker. Foran fra venstre: Regine Haug, Ragna Nielsen og Marie Lundquist.

Kilder og litteratur:

- Aker Kommune. Protokoller og referater/Byarkivet
- Leidulf Mydland og Johanne Sognøs «Fra fattigskole til allmueskole», Bygg og bevar. Johanne Bergqvist «Fra fattigskole til folkeskole», Tobias Tidsskrift for Oslo historie
- Ranveig Gausdal «Fra allmueskole for de få til folkeskole for alle» Byarkivet Store Norske Leksikon,
- Leif Thingsrud «Folkeskolen i Aker»
- Tobias. Tidsskrift for Oslohistorie, Byarkivet
- Wilberg, Janne «Fra allmueskole til folkeskole»
- Wikipedia

Norge – og skolen - inn i en ny tid

1884 er et år som de fleste husker fra historietimene. Parlamentarismen blir innført i Norge og vi tar de første stegene mot et reelt folkestyre. Johan Sverdrup har som statsminister fått mye av æren for dette. Det som er mindre kjent, er Sverdrups engasjement for skolen. Bare tre måneder etter at han tiltrådte i 1884, skrev han brev til sin undervisningsminister Elias Blix der han ber om at det settes i gang et reformarbeid i skolen. Og han er tydelig på at han ønsker en radikal reform.

Elias Blix. Xylografi.
1884. Sign. H.C. Olsen.
Fotograf Rune Aakvik.
Eier Oslo Museum.

Johan Sverdrup, ca 1889. Xylografi. Sign. H. C. Olsen.
Fotograf Rune Aakvik. Eier Oslo Museum.

Det settes ned to skolekommisjoner og resultatet blir «Folkeskoleloven for by og land i 1889» og «Lov om høyere allmennskole i 1896.»

Dette fører langt på vei til en revolusjon i norsk skole. Ved å fjerne begrepet «Allmue» og erstatte det med «folk» gis det et signal om at det heretter skal være en *felleskole for alle barn*. Det ser regjeringen som et viktig virkemiddel for å fremme større likhet i samfunnet.

Med Folkeskoleloven av 1889 kom det for første gang en felles skolelov for by og land. Loven innførte syv klassetrinn og krevde at barn i alderen 7-12 år skulle ha 24 timers undervisning i uken, mens barn i alderen 12-14 år skulle ha fra 18 til 24 timer.

I Kristiania hadde man imidlertid innført 24 timer med undervisning for alle barn allerede fra 1883. I 1910 ble timetallet utvidet ytterligere, slik at de tre laveste klassetrinnene hadde 24 timer ukentlig, mens de fire øverste fikk 30 timer. Fra da av hadde byens folkeskoler det høyeste timetallet.

Den nye loven om høyere allmennskole slo fast at Gymnasets skulle ha to linjer, en real- og en engelsklinje. I sin bok «De nasjonale strateger» sier professor Rune Slagsted følgende: «Som første land i Europa opphevet Norge kravet om latin-kunnskap som adgangskriterium til universitetet og innførte i stedet realfag og moderne språk.» Det var med andre ord en svært moderne og fremtidsrettet skolelovgivning som nå ble satt ut i livet

Det skulle imidlertid enda gå mange år før Sverdrups visjon for fellesskolen som et sentralt tiltak i utviklingen av demokratiet og i utjevningen av levevilkårene, ble en realitet. Ved århundredskiftet gikk omtrent 70% av skolepliktige barn i byen, på offentlige skoler og 30 % på private skoler. Vi må et godt stykke inn i det nye århundret før den offentlige fellesskolen blir helt dominerende.

Et hundreår med stadige reformer i skolen

Historien om utviklingen i Norge i årene fra 1900 til år 2000, er også fortellingen om enorme forandringer i skolen. Det kom en rekke nye lover, det settes i gang utallige forsøk og det drives et omfattende pedagogisk utviklingsarbeid, og ikke minst, skolen blir preget av entusiastiske lærere og politikere som vil ha inn nye fag og nye aktiviteter. Kort sagt: Det skjer så mye i dette hundrede-året at vi bare kan ta med noen stikkord.

Flere elever søker seg til middelskolen. Etter Lov om høiere allmennskoler fra 1896, skulle det være to avdelinger i den høyere skole, middelskolen og gymnaset. I Kristiania var det som nevnt tidligere kommet en borgerskole i 1812 som var en form for middelskole. Den blir nå kommunal og formelt omgjort til en tre-årig middelskole. Skolen hadde sine lokaler i Osterhausgata. Dette var en stor skole med over 500 elever. Søkingen til middelskolen eksploderte nærmest fra 1900 og utover og det kom flere nye skoler bl.a. på Hammersborg, Hegdehaugen, Fagerborg og som en del av

Kristiania Katedralskole. Ungdom i vårt område som ønsket å få mer skolegang etter folkeskolen, måtte reise vestover i byen.

Det var først i 1922 at det kom egen middelskole i denne delen av byen, Da ble *Våbl høiere allmennskole* etablert.

Fortsettelsesskolen – et alternativ for mange. Det var alt i alt et lite mindretall av ungdommer som søkte middelskolen. De aller fleste gikk ut i arbeid etter folkeskolen. Norske skolefolk la merke til at i flere europeiske land var det blitt innført selvstendige fortsettelsesskoler. Denne ideen fikk fotfeste også her og i 1909 får alle som går ut av folkeskolen i Kristiania tilbud om fortsettelsesskole. Den skulle senere bli omdøpt til Framhaldsskolen.

Skolemat og skolehelse. Allerede i 1885 ble det innført middagsservering i osloskolen. Måltidet var gratis for elever som var underernærte og/eller kom fra fattige hjem, mens andre elever fikk middag mot en beskjeden betaling. Under første verdenskrig ble ordningen endret til frokost som var havresuppe med melk. Denne ordningen tok slutt i 1928.

Skolefrokost på Hersleb skole ca. 1950. Ukjent fotograf. Eier Oslo Museum.

I 1918 blir Carl Schiøtz ansatt som sjef for skolelegetjenesten i kommunen og nå begynner de årlige helsekontrollene. Schiøtz så behovet for at barna spiste mer næringsrik mat og han satte i gang forsøk med skolebespising. Han stilte tre krav til maten. Den skulle inneholde rikelig med kalorier, tilføre kroppen «alle kjente vitaminer» og endelig gi «kjever og tenner et kraftig arbeide». Resultatet ble Oslo-frokosten som bestod av en skonrok eller knekkebrød med margarin og brunost, grovt brød med pålegg som f.eks. ost eller torskeleverpostei og en grønnsak eller frukt. Helmelk til drikke og tran. I 1932 er frokosten innført ved alle folkeskoler i byen og ordningen varte til ut på 1960-tallet.

Spesialundervisning. Dette begrepet har hatt varierende innhold gjennom årene og mange elever som av ulike årsaker hadde problemer i den ordinære skolen, fikk ofte liten eller ingen oppfølging. Først i 1951 kom Lov om spesialskoler. Og endelig, i 1975 blir denne loven innlemmet i Grunnskoleloven og kommunene ble pålagt å gi alle elever «tilpasset opplæring.»

Yrkesopplæring. Den tekniske utviklingen gjorde at det ikke lenger var tilstrekkelig med opplæring på arbeidsplassen. Også håndverkere og industriarbeidere fikk behov for mer teoretisk utdanning. Kristiania tekniske aftenskole hadde vært i drift siden 1873, først på Vaterland og deretter i Cort Adellers gate fra 1889. Etter hvert kom både maskinistiskole, elementærteknisk skole og sjømannsskole. Vi skal heller ikke glemme den kvinnelige industriskolen som hadde et seks måneders kurs for håndarbeidslærere. Etter hvert ble mye av dette samlet i Kristiania Fag- og forskole for Håndverk og Industri og noen år senere ble dette til Yrkesskolen i Oslo.

9-årig grunnskole – videregående skole for alle – 10-årig grunnskole. I 1954 begynner de første forsøk med «linjedelt» ungdomsskole. Det blir mange år med utprøving før Oslo innførte 9-årig skoleplikt fra og med skoleåret 1966/67. I 1994 kommer lovfestet rett for alle til videregående skole og i 1997 er det 6-åringenes tur til å begynne på skolen. Vi får en 10-årig grunnskole.

Kristiania tekniske skole i Cort Adellers gate 30. Fotograf ukjent. Eier Oslo Byarkiv/Johnny Vaaga.

Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag
kristendom	norsk	norsk	norsk	håndarbeid	kristendom
norsk	— " —	regning	regning	— " —	norsk
regning	historie	historie	sang	regning	skrivning
naturfag	håndarbeid	tegning	geografi	naturfag	geografi
kroppssøving	— " —	— " —	kroppssøving	sang	kroppssøving

Timeplan. Eier Oslo Skolemuseum.

Vinterferie og lørdagsfri. I Oslo ble vinterferie innført for de fleste i 1957. Målet var at elevene skulle bruke fridagene til å komme seg ut på ski eller i akebakken. De skulle få frisk luft og dagslys. Bak denne ordningen spøkte tuberkulosen. Et av de viktigste forebyggende tiltakene var å sørge for at barna hadde god helse. Etter hvert kom BCG-vaksinen og bidro til utrydding av tuberkulosen.

Vinterferien har vært gjenstand for mye diskusjon. Lærerne var i begynnelsen bekymret for at dette skulle gå ut over undervisningen. Deretter var det foreldrene med lange arbeidsdager som var urolige for at ikke barna hadde tilsyn i denne ferie-uka. Endelig har vi i vår tid hatt diskusjoner knyttet til at mange familier har anledning til å reise på hytta eller dra til utlandet i feriene, mens andre barn blir gående i byen. Resultatet er at skolebarn i dag får ulike tilbud i vinterferieuka gjennom skolefritidsordningen og i regi av kommunale etater og frivillige organisasjoner.

Spørsmålet om innføring av 5-dagers skoleuke kom som et resultat av utviklingen i arbeidslivet. I 1965/66 ble det satt i gang forsøk for barneskolen, bl.a. på Lakkegata skole. Da Oslo skolestyre gjorde ordningen valgfri i 1973/74, valgte samtlige barneskoler 5-dagers uke. Ungdomskolen kom etter og i 1974/75 valgte også de videregående skolene 5-dagers uke.

Skolefritidsordning – SFO/Aktivitetskolen. Vi kan gjerne si at det går en direkte linje fra «barne-asylene» og til dagens Aktivitetsskolen i Oslo, til daglig kalt for AKS. Egentlig er dette et frivillig, kommunalt tilbud for elever på første til fjerde års trinn i barneskolen. Barn med spesielle behov har plass frem til 7. klasse. I utgangspunktet er SFO et tilbud til foresatte som trenger tilsyn til barna før og etter skoletid f.eks. fra klokka 07 til skolestart og fra skoleslutt til 17 hver skoledag. I Oslo er Aktivitetsskolen bygd ut i senere år og er blitt en viktig del av hele osloskolen. Selv om en vesentlig del av tiden brukes til fysisk aktivitet og lek, er det også lagt til rette for læringsstøttene aktiviteter. Barna blir servert mat, og måltidet på Aktivitetsskolen er en sosial arena som brukes til samtale og språkstimulering. I tillegg er måltidet en viktig arena for å gi elevene nødvendig energi, basert på sunne og gode matvaner.

Kilder og litteratur:

- Oslo kommune protokoller og referater
- Thorleif Storaas, «Osloskolens historie på 1900-tallet», Cappelen Dam 2011 Tobias. Tidsskrift for oslohistorie, Byarkivet
- Store Norske Leksikon
- Wikipedia

En skole i krig

Oslofolk betrakter tyske bombefly 9. april 1940. Fotograf Arbeiderbladet. Eier Arbark.

9. april 1940, var en dag med kaos i Oslo. De fleste skolene var imidlertid åpne, men det varte ikke så lenge. I løpet av formiddagen ble elevene sendt hjem. Overlærerne samlet seg på Bolteløkka skole for å drøfte situasjonen. Den 15. april kom det melding i radio og i dagspressen om at nå hadde skolene igjen åpnet. Skoleinspektør, Bernhof Ribskog utalte at alt *«vil ordne seg etter hvert på skolene. Men det vil ta nogen tid å få ordentlig sving*

på det». Det skulle vise seg at situasjonen ikke var fullt så enkel. Krigsårene ble en ganske tøff tid i osloskolen, både for elever, lærere og foreldre.

I hovedsak kan vi si at skolen – elever og lærere – møtte to hovedutfordringer: De praktiske problemer i hverdagen i en by der det var mangel på alt og kampen mot nazifisering av skolen.

Undervisning i provisoriske lokaler ved Sagene skole under okkupasjonen. Ca. 1944. Fotograf Mulig Nerlien. Eier Oslo byarkiv.

Skolebyggene blir rekvirert og elevene sendt på vandring. Tyskerne hadde behov for bygninger, og i en relativt liten by som Oslo var det ikke så mye å hente. Blikket ble rettet mot skolene. Allerede 10. april ble Hersleb og Tøyen skoler rekvirert. Den 11. april var turen komme til Lakkegata skole og 21. april var det Vahl skole sin tur.. Både for lærere og elever betydde dette en stor omveltning. Elevene på Vahl høiere allmennskole, ble fordelt på Foss høiere allmennskole og Kristelig Gymnasium, mens noen elever fikk undervisning i Zoologisk og Botanisk museum og i de to stuene i skolens rektorbolig. Elevene på Hersleb var innom Kampen skole og fikk etter hvert sin plass i Tøyenkirken, Frikirken i Urtegata og Vaterland-kirken.

15 356 folkeskoleelver og noen tusen elever i middelskolen og gymnaset måtte tilpasse seg en ny hverdag. En stor utfordring var å finne lokaler til praktiske fag som gymnastikk og sløyd. Alle byens 25 skolekjøkkener ble overtatt av tyskerne og undervisningen måtte flyttes til delikatesse-kjøkkenen, bedriftskjøkkenen og i noen tilfelle hjem til lærerne.

«Jeg husker godt da svenskesuppa kom. Frøken spurte om vi hadde et stort spann hjemme som vi skulle hente suppa i. Det hadde vi hjemme og suppa som ble til overs fikk jeg med hjem. Det vekslet mellom betasuppe og grynsuppe. Det var jo helt fantastisk på den tiden det var rasjonering på det meste, men gjett om jeg var lei den suppa». (Kari Jermstad i boken om Hersleb skole).

Til tross for at både skolemyndigheter, lærere og foreldre viste stor evne til å kunne improvisere i de fem krigsårene, er det ingen tvil om at undervisningen ble skadelidende. Det viktigste ble å holde skolen i gang. Iblant gikk ikke det heller. Det hendte f.eks. at det måtte legges inn noen dager med «ferie» når det manglet brensel.

Alvoret satte også sitt preg på skoledagen.

Landet var i krig og selv om man lærte å leve med alle mangler og forbud og påbud, var det likevel en brutal tid for mange. Foreldre og lærere ble arrestert, i flere tilfeller også elever i middelsko-

len og gymnaset. Hele familier forsvant over til Sverige og i 1941 kom meldingen til Tøyen skole om at en av skolens tidligere elever, Rolf Wickstrøm, var blitt henrettet 10. september. 20. mars 1942 blir overlærer Hans Christian Bergersen på Tøyen skole arrestert. Det samme skjedde med adjunkt Christiansen og lærer Gunnar Østbye på samme skole. Mandag 26. oktober 1942 ble alle jødiske menn over 15 år arrestert, og torsdag 26. november var det kvinner og barn sin tur. I disse rassaene ble mange elever bokstavelig talt hentet ut fra skolen. «Snublesteinene» - som det ligger svært mange av nettopp i vår del av byen - forteller om deres skjebne. Bare ved Vahl skole var det 29 tidligere elever som mistet livet under krigen. Se mere om dette under omtalen av skolen.

Blått skilt for Rolf Wickstrøm ble satt opp i Sexes gate 5 i mai 2024. Fotograf Karin Arnesen.

Nazifisering av skolen – en ideologisk krig.

Det var knapt noen områder i samfunnet der den ideologiske kampen ble så tydelig som i skolen. Statsråd Ragnar Skancke i Quislings regjering gikk til oppgaven med stor iver. Hans nærmeste mann, sjefsinspektør for skolevesenet, Jørgen Bakke, sa på et skolemøte i Drammen i november 1940 bl.a. følgende: «I skolen skal lærerne allerede fra begynnelsen påvirke ungdommen slik at den blir skikket til å virke innenfor det nasjonalsosialistiske samfunn Hjemmet står utenfor den politiske kontroll, det er

Eksempler fra Lofoten Krigsmuseet, Svolve. Kopi av avisannonse med følgende tekst: «Advarsel. Røde toppluer. Bruken av røde toppluer har tiltatt så sterkt i den senere tid at det fra nu av betraktes som demonstrasjon. Bruken av disse luer forbyes dermed fra og med torsdag 26. februar 1942. Fra denne dag vil toppluer bli fratatt enhver som opptre med sådanne og straffansvar gjort gjeldende mot vedkommende – for barn under 14 år – mot foreldre eller foresatte. Trondheim politikammer, 23. februar 1942.» Hjemmestrikkede ullvotter i svart og hvitt garn dekorert med kong Haakon VII's monogram (H7), kongens slagord «Alt for Norge» og årstallet «1940». Eier Norges Hjemmefrontmuseum.

derfor skolen må være under kontroll.» Det kom en rekke forordninger og lærerne ble satt under sterkt press. Lærerorganisasjonene og lærerne som yrkesgruppe, viste fra første dag en klar nasjonal holdning. De lot seg like godt ikke presse. Alle forsøk på å få dem til å skrive under på lojalitetserklæringer og melde seg inn i det NS-styrte Lærersambandet, ble avvist. Det ble etter hvert massearrestasjoner av lærere og våren 1942 ble et stort antall lærere sendt til Kirkenes på tvangsarbeid. Lærernes motstandskamp er et lysende eksempel på at sivil motstand kan bety mye under en krig. Denne historien er imidlertid for omfattende til å få plass i vår fortelling.

Men også elevene reagerte. De hadde ikke så mange virkemidler, men de kunne kle seg på måter som markerte deres holdninger med nisseluer og mynter med Haakon 7. emblem eller en kongeblostm på jakkeslaget. Dette var tilstrekkelig til å

ergre myndighetene grenseløst. Da elevene i Oslo ble beordret til å besøke en utstilling tilegnet Hitler-Jugend, brøt det ut streik i skolen. Det skjedde også at det ble laget bokbål av de nye lærebøkene som myndighetene innførte og det er vel ikke fritt for at det kom til mange slåsskamper med Ungdomshirden. Mot slutten av krigsårene var det også stadig flere elever i videregående skole som kom med i mer organisert motstandsarbeid.

Kilder og litteratur:

- Storaas Thorleif «Osloskolens historie på 1900-tallet»
- Store Norske Leksikon
- Tobias. Tidsskrift for Oslo Historie, Byarkivet
- Wikipedia

Oslo blir på nytt en internasjonal by og skolen blir arena for integrering

Middelalderens Oslo var en internasjonal by. Det var en tid med få grenser mellom landene og der håndverkere, kulturarbeidere o.a. vandret fra land til land og tok med seg kunnskap fra en by til en annen.

5 – 600 år senere, rundt 1970, begynner en ny tid som skal bidra til å forandre Oslo. De første arbeidsinnvanderne kommer til byen. I begynnelsen er det enslige menn som i hovedsak kom fra Pakistan, men snart følger familiene etter. I løpet av få år er det stadig flere mennesker fra en rekke forskjellige land som ønsker å slå seg ned i Oslo. Årsakene er mange, ikke minst er det flere brutale kriger som driver folk på flukt.

Osloskolen får nå en ny utfordring. Allerede rundt 2005 var antallet elever med såkalt minoritetspråklig bakgrunn steget til nærmere 40% av de ca. 50 000 elevene i grunnskolen. Og dette er elever

som har sin bakgrunn fra omkring 125 ulike land/språkgrupper. Osloskolen fikk nå ansvaret for å gi opplæring, herunder lære barna norsk og ellers formidle det vi gjerne omtaler som norske verdier til elever med svært forskjellig bakgrunn. Skolen ble – og blir fortsatt - omtalt som «vår viktigste integreringsarena.» Det er en formidabel oppgave som skolene er blitt pålagt og det har ikke vært mange steder å hente veiledning. Veien måtte bli til mens man gikk.

De som innvandret til Oslo bosatte seg gjerne i de samme områdene og i de første årene var det Tøyen, Grønland og Gamlebyen som fikk flest innbyggere med internasjonal bakgrunn. I løpet av kort tid fikk våre skoler - Tøyen, Hersleb, Vahl og Lakkegata - betydelig kompetanse i å møte nye elevgrupper med bakgrunn fra en rekke forskjellige land og kulturer.

Tøyen skole og veggmaleri «My house is your home». Veggmaleri Rustam Qbic. 2017. Fotograf Karin Arnesen.

4 Enerhaugen, Grønland og Tøyen

En samlet oversikt over alle skoler i vårt område

Næsers oversiktskart, Christiania 1860. Fjerdings, Vaterland, Grønland og Enerhaugen. Eier Oslo byarkiv.

Vårt område har som vi har nevnt mange ganger en lang og ganske varierende historie. I middelalderen var det mest en spredt bebyggelse et stykke utenfor selve byen, men etter hvert ble vi en del av Aker. I perioder blir vi omtalt som «forsteder» til Christiania og endelig hører vi med til i selve byen. Hele tiden vokser befolkningen, og området blir mer tett bebyggt. Både Enerhaugen, Grønland og Tøyen blir preget av mye inn- og utflytting. Det var slik på 17- og 1800-tallet, og det er slik i dag.

I de siste 250 årene har skolen vært et sted som hver generasjon har hatt et nært forhold til. Men hvilke skoler gikk elevene på? Vi vet egentlig lite om den første tiden. Vi vet heller ikke så mye om hvilke valg elever og foreldre gjorde etter hvert som fortsettelsesskole og middelskole ble et tilbud for alle, eller hvor mange ungdommer og voksne som fulgte kveldskurs osv. på de tekniske aftenskolene.

Vi har derfor – som sagt i innledningen - valgt å se litt romslig på hva som er vår del av byen. Men felles for alle de skolene som vi nå skal skrive litt mer om, er at de kan ha hatt betydning for barn og unge som vokste opp på Enerhaugen, Grønland eller Tøyen.

Vi begynner med barneskolene og vi tar med de to skolene i Christiania som ligger like på bygrensen. Det er knyttet en god del usikkerhet til denne delen av vår fortelling, bl.a. fordi det i gamle dokumenter refereres til forskjellige årstall for de ulike skolene, det er også ganske tilfeldig hva som er referert/protokollert og noen lærere er navngitt, mens andre er glemt.

Allmueskolen på Sagbanken, opprettet ca. 1740

Sagbanken, eller *Saugbanken*, var opprinnelig en forstad til Christiania, men ble inkludert i byen allerede ved byutvidelsen i 1794. Enkelt sagt var

Sagbanken det vi i dag tenker på som Jernbanetorget samt området opp mot Dronningens gate og bortover mot Lilletorget. I 1743 var det 165 bebodde hus i dette området.

Navnet kommer av oppfyllingen av sagflis som ble ført med Akerselva og som samlet seg i området der familiene Anker og Collett hadde store trelastlagre. Myrområdet langs elva ble dermed fastere, og man fikk nærmest en banke av sagflis som det etter hvert kunne bygges på.

Allmueskolen på Fjerdingen, opprettet ca. 1740

Fjerdingen var opprinnelig en forstadsbebyggelse som i hovedsak lå nord for Vaterland. Fjerdingens gade ble i 1896 døpt om til Christian Krohgs gate. Ellers finner vi fortsatt navn som Slåmotgangen, Nedre Vaskegang og Øvre Vaskegang som alle er fra 1700 / 1800-tallet.

Dårlige skolebygg

I 1837 var forholdene ved allmueskolene i Christiania så miserable at residerende kapellan Joachim Lieungh satte seg ned og skrev en rapport der han langt på vei anbefalte å rive alt og bygge helt nye skoler.

Grønland, Smalgangen og Lakkegata. Næsers kart 1860. Eier Oslo byarkiv.

Det var ekstra ille på Fjerdingen. Om skolehuset blir det sagt at det “ligger paa en særdeles sumpig og usund Grund, omgivet af flere Grisehuse, hvilke i Forening med det ved siden af beliggende Fjøs og Brænderi, især om Sommeren, maa gjøre dette Sted meget usundt”.

Men formannskapet, som først og fremst representerte skattebetalerne, ville i første omgang ikke høre på klagen. Men etter hvert måtte man godta realitetene. Skolen blir nedlagt og elevene flyttet til Ankerløkken (Se mer om det nedenfor,)

Det er høyst usikkert om elever fra vårt område gikk på skolene på Fjerdingen eller Sagbanken. Som nevnt flere ganger, var vi fortsatt en del av Aker. Men skolene hører med når vi skal kjenne historien.

Allmueskolen på Grønland

Skolen er i drift fra omkring 1745. Som nevnt tidligere antar vi at denne skolen lå i Smalgangen.

Vi kjenner navnet på tre lærere, som har vært knyttet til Grønland skole, nemlig Fredriksen, klokker Olsen og Vold. Ingen av dem var lærere på skolen fra starten av. Det er sogneprest Claus Pavels som omtaler dem i forbindelse med en visitas han har på skolen sammen med biskop Bech. Pavels var sogneprest i Aker i tiden 1805 til 1817.

Claus Pavels.
F. 1769 og d.
1822. Ukjent
kunstner. Eier
Oslo Museum.

En slik visitas begynte med et salmevers, så innenatlesning og forstandsøvelser, bibelhistorie, regning og skrivning og endelig ble besøket avsluttet med et vers.

Claus Pavels som både var sogneprest i Aker og slottsprest på Akershus, var kjent for å ha et ganske anstrengt forhold til menighetene både Aker og Christiania, og han legger ikke fingrene mellom i sine beskrivelser av forholdene. Ved en anledning skriver han om sine konfirmanter; «Himmel, hvilke jammerlige mennesker. Mitt hjerte blør ved at de skal regnes som kristne.» Ved en annen anledning skrev han «Det er en yderst nedslående tanke at av de 28 var det kun 3 som burde være konfirmert. Alle andre er tankeløse, umodne udenadpjattere; nogen ikke det en gang.» Pavels sier i en annen sammenheng at selv om konfirmanterne fortsetter med opplæring til de er 25 år, blir det knapt bedre med kunnskapene. Men han synes godt om sin egen preken til konfirmanterne. «Jeg talede med liv og rørelse og taarene stod mig i øinene.» Selv om vi ikke skal ta Pavels helt bokstavelig, er det nok et faktum at mange «stod til konfirmasjon» med høyst beskjedne teoretiske kunnskaper. Hva de måtte ha av praktisk kunnskap, ble det ikke spurt etter.

Claus Pavels likte heller ikke biskop Bech og omtaler ham som den «høivelbaanre høierværdighet» På Grønland skole går det så som så med visitasen. Pavels skriver; «Hos Fredriksen gikk det tålelig og biskopen gav han det vitnesbyrd at han hadde gått meget frem siden sist han var der. Hos klokker Olsen gikk det enda bedre.» Så kom turen til «stakkers Vold». «Han kunde ikke skjule sin svakhet hverken i forstand eller eksaminasjon, men bispen roste hans flid. Han hadde forresten en flink gutt som dekket over sin lærers nakenhet.»

Skolehuset på Grønland holder på å ramle ned. Pavels skriver: «Det regner i hodet på Fredriksen og hans madam og barna vil ikke møte frem lengre.» (Det siste tror Pavels at Fredriksen egentlig synes er helt greit). Men skolehuset blir reparert

etter en stund og Fredriksen må finne seg i at barna kommer tilbake.

Den før nevnte lærer Vold hadde ellers en litt spesiell «hobby». Til sine mange barn sørget han for å skaffe faddere fra det øverste sjikt i samfunnet. I tur og orden hadde prins Christian August, prins Christian Fredrik, grevinne Wedel og biskop Bech m.fl. fått en slik oppgave. Det førte til at han ble sett på som en håpløs snobb.

I 1835 ser det ut som Fredriksen fortsatt er lærer på Grønland for da søker han om å få en hjelpelærer fordi det er så stor vekst i barnetallet. Dette ble avslått og i stedet henstilte man til Fredriksen om å søke avskjed med begrunnelse og viste til at han ville få 50 spd. i pensjon. Dette mente Fredriksen

var for lite. Etter noe om og men ble det til at han søkte avskjed og skolestyret bevilget de 50 spd. i pensjon. I Formannskapet var man ingen måte begeistret for dette. Det var representanter som mente at en lærer ikke hadde noen rett på pensjon. Men det viste seg at formannskapet etter gjeldende regelverk ikke kunne overprøve skolestyrets avgjørelse.

Allmueskolen i Lakkegata

Denne skolen lå i Lakkegata 20. Vi vet ikke hvor lenge den eksisterte, men i 1791 blir det referert til at Kristiania betaler for at elever fra Vaterland skal kunne gå på denne skolen, som altså lå i Aker kommune. Det kan se ut til at lærerne på denne måten fikk en ekstra inntekt.

Her holdt Allmueskolen/Fattigskolen i Lakkegata til. Foto 2/9 1953. Fotograf Leif Krohn Ørnelund. Eier Oslo Museum.

Enerhaugen Samfund, ca. 1925-1930. Fotograf Thorleif Wardenær. Eier Nasjonalbiblioteket.

Allmueskolen på Enerhaugen

I 1825 kjøpte Aker kommune eiendommen Johannes gt. 9 med en grunnflate på snau 30 kvm for at huset skulle brukes til skole. Den nyansatte læreren, Gulbrandsen, som var blitt lovet bolig, klaget straks på at denne var ubeboelig og søkte om 12 spesidaler for å leie hus. Det ble avslått og i stedet ble det bygget på en etasje som kunne brukes til lærerbolig. Det antas at det var plass til ca. 50 elever om gangen og det er rimelig å tro at det i perioder var så mange elever at undervisningen ble drevet på skift.

En viktig person både for skolen og for Enerhaugen, var lærer Theophilus Enersen. Han blir først nevnt som omgangsskolelærer i Aker, og da han blir fast lærer på den lille skolen i Johannes gate, kommer han trolig fra skolen i Sørkedalen. I 1835 er han primus motor i arbeidet med å opprette Enerhaugen barneasyl (se mer om det senere). Det er også Enersen som etablerer Enerhugen Leseselskap. Men han dør allerede i 1844. Noen år senere er det

presten Honoratus Halling som engasjerer seg i utviklingen av lokalsamfunnet, ved at han oppretter Enerhøugen Samfund som var et arbeidernesammfunn på kristen grunn. Det skulle være en motvekt til Marcus Thranes bevegelse som disse årene fikk stadig mer tilslutning blant arbeidsfolk.

Skolebygningene holder på å falle ned og undervisningen samles i «Asylet»

I 1843 er åpenbart alle skolebygningene blitt så dårlige, «falleferdige inntil det groteske», som det står i en rapport, at både elever og lærere fra Grønland, Lakkegata og Enerhaugen, flyttes til Grønland 28. Dette er det bygget som vi i dag kjenner som «Asylet».

Her passer det å ta med fortellingen om barneasylene som i nærmere 100 år hadde en viktig rolle i bysamfunnet.

Asylene – både daghjem og skole

Asylet på Grønland, senere Grønlands Arbeidshjem. Ca. 1910. Fotograf Anders Beer Wilse. Eier Oslo Museum.

«Ungetransport til Asylet». Tegning Carl Fredrik Diriks, 1863. Fotograf Rune Aakvik. Eier Oslo Museum.

Barneasylet på Grønland

Dette var opprinnelig en privat kjøpmannsgård, reist omkring 1740. Gården har to etasjer i laftet tømmer og bindingsverk, med pusset teglfasade mot gata. I 1798 ble det tilføyd en, sannsynligvis to, sidefløyer.

Navnet *Asylet* kommer av at rundt 1830 begynte privatfolk å opprette såkalte *barneasyl*, det vil si en form for daghjem. Barneasylene hadde to formål: For det første ble det lettere for mødrene å kunne ta arbeid utenfor hjemmet. For det andre skulle

oppholdet på asylet ha en oppdragende effekt. Barna skulle venne seg til «*Renlighed, Lydighed og Orden*», og de skulle holdes unna «*Gadelivets demoraliserende Indflydelse*».

Barneasylet på Grønland ble stiftet på kong Carl Johans navnedag, 28. januar 1839. Det ble trolig drevet i snekkermester Jacobsens gård, frem til Aker kommune kjøpte Grønland 28 med sikte på å samle flere virksomheter der. Selve barneasylet ble drevet i årene 1839 til 1865 da virksomheten ble flyttet til Nordbygata 1.

Helt fra starten av var tilstrømmingen stor. I 1842 ble det registrert et fremmøte av 300 barn hver dag. Flere av barneasylene gav også undervisning og på den måten avlastet de skolene i distriktet. Aker kommune gav tilskudd både til asyldriften og til undervisningen. På Grønland ble det undervist i lesing, skriving og regning, så vel som håndarbeid, både for jenter og gutter. Etter hvert ble undervisningen delt inn i to avdelinger, en «*Elementær-avdeling*» som igjen ble drevet som en «*vexelskole*» dvs. at de eldre barna underviste de yngre, og en *Håndgjerningsavdeling*.

I Asylet på Grønland ble det også drevet en såkalt «*redningsanstalt for forlatte, forsømte og moralsk fordervede barn av begge kjønn*». Dette var en kombinert «*forbedringsanstalt*» og skole. Denne «*anstalten*» ble senere slått sammen med et guttehjem, som Kristianias første ordfører Andreas Tofte, hadde etablert. Denne virksomheten, som etter hvert fikk navet «*Toftes Gave*», ble seinere flyttet ut av byen og kom i 1877 til gården Nedre Sund på Helgøya. Som barnevernsinstitusjon ble *Toftes Gave* nedlagt i 1949.

Som nevnt tidligere, var de gamle skolebygningene på Grønland og i Smalgangen så dårlige at de ikke lenger kunne brukes. Dermed ble huset på Grønland 28, også tatt i bruk som skole i nærmere 30 år frem til den nye Grønland skole stod ferdig i 1868.

Barneasylet i Nordbygata 1

Barneasylet i Nordbygata 1 het en tid Grønland barneasyl.
Foto fra 1915. Fotograf Olaf Martin Peder Væring.
Eier Oslo Museum.

Barneasylet på Vaterland

Vaterland asyl, ca. 1920. Tomtegata 10, der barneasylet var
i drift fra 1847 og til 1933. Fotograf ukjent.
Eier Oslo Museum.

Tidligere barneasylet i Nordbygata 1, nå barnehage.
April 2020. Fotograf Karin Arnesen.

I 1868 flyttes barneasylet fra Grønland 28 til Norbygt. 1. Formålet var å kunne ta i bruk mer tidsmessige lokaler. Som nevnt tidligere ble barneasylene gradvis avviklet i årene rundt og etter første verdenskrig. Nå overtok barneparkene og barnehagene.

Vaterland børneasyl ble opprettet i 1838 i den såkalte Spinnerigården på Vaterlands Torv og var et daghjem/barnehage «*Fortrinnsberettigede til Optagelse i Asylet ere Børn fra 2 ½ til 7 Aar, af den fattige dagarbeidende Klasse*», og fra 1847 i Tomtegata. Virksomheten lå på Vaterland fram til 1933 da den flyttet til Sandaker-bakken og byttet navn til «Thor Olsens stiftelse».

Ifølge statuttene for Vaterland asyl skulle det vanligvis ikke tas inn mer enn 200 barn «... *uden for en kortere Tid og en enkelt Gang ved tilfældige Omstændigheder*.» Det gjennomsnittlige antall barn som daglig var i asylet var i 1845 126 barn. I 1885 var det daglige besøkstallet nede i 45 barn.

Programmet var normalt at barna ankom rundt kl. 0800-0900, eller kanskje også tidligere. De måtte selv ha med brød som de skulle spise mens de var i asylet. Aktivitetene startet gjerne med at bestyrerinnen holdt en liten andakt kl. 0900. I asylet skulle barna være «*under Tilsyn af dertil Ansatte Damer*», og barna skulle engasjeres med «*Leg og passende Beskjeftigelse*». Rundt kl. 1400, dro noen av barna hjem for å spise middag, men de fleste ble gjerne i asylet og spiste middag der, noe som gjerne var en liten porsjon suppe. Dagen ble avsluttet med en liten andakt.

Ved opprettelsen av Vaterland asyl i 1839 ble det stiftet en dameforening med medlemmer fra byens bedre stilte befolkning. Medlemmene skulle etter tur føre tilsyn med asylet og ved gaver og tiltrengt utstyr «sørge for Børnenes Gavn».

Barneasylet på Enerhaugen

Enerhaugen barneasyl ble åpnet 1. mai 1843 etter initiativ av lærer Theopilus Enersen (død 1844) og ble i den første tiden drevet i et hus som var eiet av grosserer og ordfører Andreas Tofte. Han støttet også driften økonomisk. Etter hans død overtok rittmester Thorvald Meyer ansvaret for driften av asylet, og han sørget for at det fikk et eget hus, Sørlogata nr. 4. Dette lille mursteinshuset ligger der også i dag og har ganske utrolig overlevet rivning og reguleringer siden det ble bygget rundt 1850. Huset stod på Tøyens «grund» og det var en årlig festeavgift på 4 kroner.

Vi kan anta at programmet for barnas dag på Asylet på Enerhaugen, var omtrent som på Vaterland. Som nevnt i avsnittet om asylet på Grønland, forsøkte man nok også å organisere litt undervisning i løpet av dagen.

Også asylet på Enerhaugen hadde sin dameforening. Medlemmene skulle etter tur føre tilsyn med asylet og ved gaver og tiltrengt utstyr «sørge for Børnenes Gavn». Fra «Foreningen for Enerhaugens asyls Vel» refereres til bidragsytere fru Fanny Mechelin, Kammerherrerinde Weidemann, fru Nathalie Friis, fru Andersen (konsul), Madame Larsen (Skibs-Kapt. Larsens Enke), Madame Opsahl (Tolbodgaden), fru Finne (Modehandlerinde) og fru Schmith (Børskommissær).

Barneasylet på Enerhaugen i Sørlogata, 1930. Foto Arbeiderbladet. Eier Arbark.

Det tidligere barneasylet på Enerhaugen, nå barnehage. April 2020. Fotograf Karin Arnesen.

Ankerløkken skole – litt i utkanten av vårt område

Christen Anker og senere hans sønn, Peder Anker, var på 1700-tallet de største eiendomsbesitterne i Christiania. Det var Karen og Christian Anker som kjøpte et område langs Akerselven. Det fikk

etter hvert navnet Ankerløkken. Peder Anker solgte senere eiendommen til kommunen.

Hovedbygningen ble i 1831 tatt i bruk som skole for Fjerdingens skoledistrikt og ble da kalt Ankerløkken skole.

Ankerløkken skole (1831-1861). Denne bygningen som ble brukt til mange formål, lå i Hausmannsgata. Revet i 1918. Fotograf Narve Skarpmoen. Eier Oslo byarkiv.

Men det blir bare to år med skole, for i 1833 blir Oslo rammet av en fryktelig koleraepidemi. Huset blir da gjort om til kolerallasarett og Ankerløkken kirkegård ble opprettet på den resterende eieendommen sørover mot Storgata. Kirkegården ble nedlagt i 1878, og Jakob kirke ble oppført i 1880 og resten av området ble lagt ut til Ankertorget og til Gassverket.

I 1837 blir bygningen på nytt skole. Denne gangen varer virksomheten til 1861 da flyttes elever og lærere til den nye Møllergata skole.

Ankerløkken var en stor skole med omkring 800 elever fra flere skolekretser. Det var ikke plass til alle samtidig slik at elevene gikk på skift.

Men bygget var lite egnet til skoledrift og det kom mange klager. Samtidig kom det også klager på de andre skolebyggene, og det hele endte med at Formannskapet nedsatte en intern kommisjon som gikk grundig gjennom Joachim Lieunghs rapport. (Se under Fjerdingen skole).

Komiteen besto av kjøpmennene Sophus Lihme og Christian Benneche samt høkeren Erik Sætrand, ingen av dem spesielt politisk radikale, men likevel hadde de atskillig forståelse for Lieunghs bekymringer. I stedet for å lappe på dårlige bygninger, foreslo de like godt å oppføre nye skolehus både på Hammersborg, i Pipervigen og i Fjerdingen.

Et samlet formannskap ville det imidlertid annerledes. Under ledelse av ordfører Herman Foss ble mesteparten av de ambisiøse planene lagt til side, og man vedtok å bygge bare ett nytt skolehus – i Pipervigen, det som skulle bli forløperen til dagens Ruseløkka skole. Man gikk inn for å flikke på Hammersborg skole. Når det gjaldt bygningen på Ankerløkken, som alle hadde ment var uegnet til skolebruk, viste det seg at formannskapet faktisk mente den kunne være en bra løsning i lang tid framover.

Bygningen ble igjen et epidemilasarett, kalt

Ankerløkkens Sygehus. Fra 1888 og fram til bygningen ble revet i 1918 var den interneringslokale for Sunnhetskommisjonens som var en forløper for helserådet. De som ble internert for kortere eller lengre perioder, hadde formodentlig en smittsom sykdom som man var redd for ville spre seg.

Vi er kommet til 1850- 60årene og nå starter den store skoleutbyggingen i Oslo. Byen vokser, og myndighetene forstår at barn og lærere må ha moderne arbeidsforhold om skolen skal fylle sin oppgave. Først ut er Møllergata skole som tas i bruk i 1861, men Grønland følger like etter.

Grønland folkeskole

Skolen ble bygd i 1868 og nedlagt i 1929. Skolen fikk først adresse til Enerhaugkleiva, men senere ble adressen forandret til Borggata 2.

Denne nye, og for sin tid meget flotte og moderne skolen, betydde en revolusjon for skoletilbudet i vårt område.

Grønland skole var egentlig del av et større byutviklingsprosjekt. Den ble nemlig bygget samtidig med Grønland kirke og Grønland kombinerte politi- og brannstasjon. Dette var første gang man fra kommunalt hold planla et helt lite «service-senter» for en bydel, skriver tidligere byantikvar, Janne Wilberg, i sin magisteroppgave fra 1991. Arkitekt for alle bygningene var Wilhelm von Hanno (1826 – 1882). Han var egentlig tyskfødt, men bodde i Christiania fra 1850. Av hans øvrige kjente arbeider er fullføringen av Trefoldighetskirken og Hovedbanegården som i dag ligger inne i Oslo S.

Kirken ble bygget sist. Den var opprinnelig tenkt plassert i plan med gaten og trukket noe lenger mot vest. Skolen ville da fått en mye tydeligere profil mot gaten. Men der tårnet skulle stå, oppdaget man et synkehull og kirken ble så trukket lenger østover på tomten. For skolen fikk dette som konsekvens at kirken kom mye tettere på sko-

Tidligere Grønland skole sett fra Grønlandsleiret. Tidligere Oslo Kommunale Husmørskole. I dag FAFO, Institutt for arbeidslivs- og velferdsforskning, 2020. Fotograf Karin Arnesen.

lebygget enn det som var tilsiktet fra arkitekt von Hannos side, og mye av den tredimensjonale virkningen ved anlegget forsvant ved at kirken kom til å dekke store deler av skolens profil mot gaten fullstendig. Først da kirken var under bygging ble det gjort anskrik fra skolens side om at dette ville hindre innslipp av lys til klasserommene, men da var det for sent å gjøre noe med dette.

Skolebygget ble i 1929 overtatt av Oslo kommunale husmørskole som senere ble til Fernanda Nissen videregående skole. I 1930 flyttet også Deichmann sin biblioteks filial på Grønland inn i gymsalen i annekset. (Det står fortsatt bibliotek med store bokstaver på veggen). Filialen ble flyttet til Tøyen i 1990/91. FAFO som ble grunnlagt i 1982 som «Fagbevegelsens senter for forskning, utredning og dokumentasjon» har senere hatt bygget. Mer om det senere.

Grønland skole inngikk i den store skolesatsingen som Christiania kommune startet omkring 1850. Først ute var Møllergata skole og Sagene skole som begge kom i 1861. Med denne skolen fikk elevene på Grønland og områdene rundt en meget moderne skole etter den tids standard.

Janne Wilberg i skolegården på tidligere Grønland skole, juni 2022, i forbindelse med byvandring for Enerhaugen, Grønland og Tøyen historielag. Fotograf Sigurd Johansen.

Janne Wilberg peker på at allerede inngangene viser at skolen var kjønnsdelt. Pikene og guttene ankom skolen på to ulike sider av bygget. Det samme gjelder skolegården, hvor jentene og guttene hadde hver sitt område. Disse var delt av en mur

som endte i en såkalt «privet» (utedo). Her gikk skillet innendørs i form av en vegg mellom rekke- ne av toaletter. Kjønnssdelingen var ikke først og fremst basert på tanker om sedelighet. Skillet var heller ikke absolutt. Deler av skolen ble benyttet både av gutter og jenter. Janne Wilberg forteller i sin magisteroppgave at det var en pedagogisk tenkning som lå til grunn for denne organiserin- gen av skolen. Mannen bak disse tankene var Ole Hartvig Nissen, en kjent skolemann på denne tiden. Etter en utredning i 1848 konkluderte man med at kjønnssdeling var bedre for den pedagogis- ke situasjonen, og innførte dette i hele landet – iallfall der det var mulig,

Grønland skole hadde 20 klasserom, et sangrom, kontorer og separate lærerrom, ett for lærerne og ett for lærerinnene. I begynnelsen hadde elevene i gjennomsnitt 17 timers undervisning pr. uke.

Skolen var bygget i form av en E, med tre utstik- kende fløyer fra hovedbygningen, riktignok med en lengre og bredere midtre utstikker. Denne huset en aula – et helt nytt element i skolebyggeriet, inspirert av svenske forbilder. Her holdt man sam- linger og gjennomførte eksamener. Aulaen kom ikke til å bli videreført i senere folkeskoler, men forekom i flere videregående skoler.

Grønland var ellers en såkalt sidekorridorskole, hvor klasserommene lå på den ene siden. Skoler med midtkorridor eller «korridor løs» organiserer rundt trapperommene var det fore- trukne løsningen i mange tiår, men sidekorridoren fikk en viss renessanse med skole-palassene fra 1890-tallet, eksempelvis Grünerløkka skole.

Rent arkitektonisk var stilen på samme tid både gammelmødig og moderne. – Anlegget var basert på tyske forbilder, men også med tydelig inspi- rasjon av det lokale Botsfengselet fra 1851. Den nyromanske stilen er tilbakeskuende, men du ser også klar inspirasjon fra industriarkitekturen. Dette ble jo også bygget i et arbeiderstrøk og skulle være nøkternt. Likhetene med for eksempel fabrikker langs Akerselva som Hjula veveri, Graahs

spinneri og Seilduksfabrikken er stor, påpeker Janne Wilberg.

Gymnastikk var sterkt vektlagt. På Grønland skole tok man først i bruk skolebyggets kjeller, men det ble etter kort tid ansett for å være «hygienisk utilfredsstillende». Tross trang økonomi bestemte kommunen seg derfor for å bygge nytt gymnas- tikkbygg.

Både skoleinspektøren (senere «overlæreren») og «skolebudet» («pedellen» – den senere vakt- mesteren) hadde leiligheter i hver ende av skole- bygningen. – Plasseringen var slik at inspektøren kunne holde oppsyn med skolegården. Pedellen hadde på sin side også jobben med å hente gjen- stridige barn i hjemmene deres, forteller Wilberg.

Ved inngangen til 1869, sognet 570 gutter fordelt på 20 klasser og 695 piker i 18 klasser til Grønland allmueskole. Dette utgjorde en fjerdedel av alle elever i Christianias allmueskoler på den tiden. – Utover på 1900-tallet måtte undervisningen deles inn i puljer, med egen ettermiddagsundervisning. Hva skulle man ellers gjøre, mens skolebyggingen fortsatte i høygir på grunn av den store befolk- ningsveksten poengterer Wilberg.

Et lite minne fra skoledagen:

«På Grønland hadde vi en lærer, en liten kort gubbe. Han hette Berg, men vi kalte'n for Skåpen. Jeg vei ikke hvorfor vi ga'n det navnet Skåpen, men jeg veit at under kateteret hadde'n litt øl og kanskje en dram. Og så bøyd'e'n lærer Berg seg ned av og til og da visst vi hva som foregikk»

(Fra boka «Labben fra Grønland.»)

Vaterland folkeskole

Skolebygningen fra 1873 fotografert ca. 1910.
Fotograf ukjent. Eier Oslo Museum.

Vaterland skole ble opprettet i 1806 og nedlagt i 1861. Skolenavnet ble imidlertid tatt opp igjen i 1873 og da brukt på den nye folkeskolen ved hjørnet av Stenersgata og Sukkerhusgata, tegnet av Henrik Thrap-Meyer. Skolens adresse var Stenersgata 11B.

Bygningen var bygd etter det såkalte kaserneprinsippet, og besto av en midtkorridor med klasserom på begge sider. Skolen lå rett bak det som i dag er kjøpesenteret Oslo City, i dagens forlengelse av Lybekkergata, og dels inn i den nordvestre avrundingen på Oslo Spektrum med publikumsutgangen.

Skolebygningen fra 1913 fotografert ca. 1935.
Fotograf ukjent. Eier Oslo Museum.

I 1913 ble skolen utvidet med et nybygg på den andre siden av Sukkerhusgata hvor sukkerraffineriet «Sukkerhuset» hadde ligget, og det ble anlagt en park mellom bygningene. Den nye bygningen hadde adresse Stenersgata 15.

Arkitekt for den nye skolebygningen var H. J. Sparre. I dag dekkes dette området av de østlige/nordøstlige delene av Oslo Spektrum. Bygget var oppført i jugendstil, med mange fine detaljer i fasadene. Kaserneprinsippet var forlatt og bygningen hadde to innganger som lå på hver sin kortsida, og

Tilla Valstad sammen med klassen sin fra Vaterland skole hvor hun var lærer fra 1898 til 1920.
Fotograf ukjent. Eier Museene i Akershus.

Kartskisse som viser den gamle bebyggelsen i Vaterland sammenholdt med gatenettet i 2010. Tidligere navn står med svart, nåværende med rødt. - Kart Ove Olsen, Bokproduksjon SA / Oslo Byleksikon

med trapperom opp til de åtte klasserommene i hver etasje i bygningens kjerne. Loftetasjen hadde tegnesaler med overlys.

Skolen hadde rundt 1900 svært høye elevtall. Både i 1890 og 1910 var det ca.1500 barn som gikk her. Dette var også grunnen til at det kom et nytt bygg i 1913.

Tilla Valstad som var lærerinne på skolen, ga i 1925 ut romanen *Et år i Vaterland*. Boka inneholder flere fortellinger om barndom og oppvekst på Vaterland, blant annet om skolen og forholdet mellom lærer og elever. Boka gikk opprinnelig som avisføljetong.

Folkeskolen ble nedlagt i 1932, og den kommunale fortsettelsesskolen (fra 1946 «framhaldsskolen») for gutter flyttet inn i lokalene i den eldste skolebygningen.

I skolebygningen fra 1913 startet også Oslo elementærtekniske skole i 1932. Framhaldsskolen ble nedlagt i 1964, og Oslo elementærtekniske skole flyttet til Sofienberg skole. Kommunen ønsket å rive bygningene som en del av den omfattende

de saneringen av Vaterlandsstrøket. Rivningsplanene førte imidlertid til protester, og 14. til 30. april 1969 tok ungdomsaksjonen «Et sted å være» i bruk skolens tomme lokaler både for å demonstrere mot utbyggingsplanene og mot det kommersialiserte forbrukersamfunnet som de mente var i ferd med å utvikle seg. Det åpnet også opp for at uteliggere fikk et midlertidig sted å bo gjennom aksjonen «inneligger». Året etter ble bygningene skadd i en brann, og de ble revet i mars 1971.

Ungdomsaksjonen "Et sted å være" i april 1969. Fotograf ukjent. Eier Arbak.

Vårt område eksploderer når det gjelder antall barn

Enerhaugen, Grønland og Tøyen er områder i en voldsom vekst fra år 1900 og utover. Den nye og ganske flotte skolen på Grønland, ble avviklet i 1929 og var da for lengst blitt erstattet av nye og enda større skoler. *Tøyen skole* var åpnet allerede i 1882, *Vahl skole* kom i 1897 og *Lakkegata skole* i 1903. *Hersleb skole* stod ferdig i 1922. Som vi har fortalt om i kapittel 1, hadde Tøyen skole på et tidspunkt 2000 elever, Lakkegata 1800, Vahl 1500 og Hersleb 1000 elever. Fortellingen om vårt område, handler i høyeste grad om barnerike familier som bidrar til utviklingen av Oslo. Østkanten ble i disse årene et begrep som skapte en sterk bevissthet om tilhørighet hos generasjoner av barn som vokste opp omkring våre 4 skoler.

Kilder og litteratur:

- Aker kommune: Protokoller og referater
- Oslo kommune, Protokoller og referater
- Oslohistorie.no
- Anders Buraas «Labben fra Grønland» Cappelen Forlag 1982
- FAFO, «Et bygg for sosiale vilkår runder 100 år»
- Janne Wilberg «Fra allmueskole til folkeskole»
- Rune Slagstad «De nasjonale strateger» Pax forlag 2001
- Ranveig Gausdal «Fra allmueskole for de få til folkeskole for alle» Byarkivet
- Wikipedia

Men det var også mange andre skoler

Vi skal nå gi en oversikt over en rekke skoler som i kortere eller lengre tid har vært virksomme i vårt område, eller som har gitt tilbud til elever i vår del av byen. Dette er videregående skoler, fagskoler av ulik karakter, en spesialskole – og endelig en høyskole. Alle disse skolene har by-omfattende inntak, dvs. at de tar inn elever fra alle deler av byen. Hvor mange ungdommer fra Enerhaugen, Grønland og Tøyen som ble elever, vet vi ikke, men det er lov å anta at dette var skoler som stimulerte til videre utdanning.

Oslo kommunale husmorskole/ Fernanda Nissen videregående skole

Skolebygget i Borggata 2 som opprinnelig var Grønland Folkeskole. Foto fra 1937. Fotograf ukjent. Eier Oslo byarkiv.

Fernanda Nissen. Fotograf ukjent. Eier Nasjonalbiblioteket.

Petra Gregorine Fernanda (Holst) Nissen (1862 – 1920) var en ruvende person i norsk samfunnsliv. Hun var født inn i borgerskapet, men inntok med årene ganske radikale holdninger. Hun var mest kjent som kvinnesaksponier, kulturskribent og litteraturkritiker, men hun var også en aktiv kommunalpolitiker for Arbeiderpartiet.

Fernanda Nissen hevdet at skolene måtte ta over opplæringen i matstell, barnestell og hygiene siden dette ikke var en naturlig del av opplæringen i hjemmene lengre. Hun mente at det var i arbeiderkvinnenes interesse å bli gode husmødre.

I 1916 åpnet – etter hennes initiativ - Oslo kommunale Husmorskole. Arbeider-kvinnebevegelsen ville legge til rette for å gi alle familiemedlemmer sunn og god mat. Dette måtte gjøres gjennom blant annet kunnskap og kurs i ernæring og søm. Interessen for husmorskolene økte, men langt fra alle jenter fra arbeiderklassen hadde råd til å gå ett år på husmorskole.

I 1929 flyttet skolen til Grønland og overtok den gamle barneskolen. Her måtte det ominnredes for å kunne ta imot den nye elevgruppen. Bevilgningen for dette lød på kroner 247 000 kroner, et ikke ubetydelig beløp. Det tilsa en samlet årslønn til rundt 100 lærere i 1930. Man bygget fire kjøkken, to håndarbeidsrom, to vaskerom, to strykerom, to spisestuer og to klasserom for teoretiske fag. De fag som det ble undervist i de første årene var matstell, rengjøring, vask og strykning, håndarbeid, spebarn stell, kost- og helselære, kjemi, husholdningsregnskap, elektrisitetlære og sykestell i hjemmet.

Husmorskolen skulle først ta imot 144 elever per år, i puljer på 77 per halvår. Søknadene rant imidlertid inn og mange måtte avvises. Skolen tryglet om å få bytte til større lokaler, men kommunen ba om tålmodighet. Det endte med ombygginger i grønlandsbygget, slik at ytterligere 44 elever kunne undervises hvert halvår.

Elevgruppen følger nøye med i undervisningen. 1937.
Fotograf Louis Eriksen. Eier Oslo byarkiv.

Spebarnshjem i tilknytning til Oslo Kommunale Husmorskole. 1937. Fotograf Louis Eriksen. Eier Oslo byarkiv.

Så kom krigen til Norge. Husmorskolen ble konkret rammet på to måter. Det første ved at formannen ble avsatt og hele styret ble fylt av NS-medlemmer. Det andre ved store vanskeligheter i å undervise i matkunnskap som følge av rasjoneringen.

Da både fred og mange matvarer vendte tilbake, fortsatte husmorskolen å tiltrekke seg mange søkere. I 1947 rapporteres det om 219 elever per år, 10 lærerinner, 2 assistenter, 1 kontorist og 3 barnepleiersker, foruten en «varmemester».

Oslo Kommune drev også et «spebarnshjem», dvs. et barnehjem for babyer under ett år i bygget og skolen etablerte en barnepleieavdeling hvor skolens elever fikk undervisning i barnepleie på barn som bodde her. Dette var en ordning som møtte kritikk bl.a. fordi det ble urolig for barna.

I 1967, da skolen kunne feire 50 år, måtte den avvise 2 av 3 søkere. Det ble vurdert å bygge en ny skole og kommunen pekte ut en tomt på Sogn. Slik ble det ikke. I 1991 opphørte Fernanda Nissen videregående skole og tilbudene ble flyttet til Bjerke videregående skole (som den gang het Linderud videregående skole). I 2007 ble utdanningsprogrammet Barne- og ungdomsarbeiderfag flyttet til Stovner videregående skole, mens Helse- og sosialfag Vg1 ble flyttet til Sogn videregående skole året etter, i 2008. Begge disse tilbudene ble senere flyttet til den nye Kuben videregående skole.

FAFO rykker inn

I 1992 kjøpte Fagbevegelsens senter for forskning, utredning og dokumentasjon, FAFO, skolen for 7,55 millioner kroner. Føringen fra kommunen var at man ikke fikk lov til å gjøre noen store endringer utvendig på bygget. Det skjedde ikke så mye innvendig heller, men tilpasning var nødvendig og det samme var et nytt ventilasjonssystem.

I løpet av noen år blir gamle Grønland skole et møtepunkt i internasjonal politikk. Her satt Jimmy Carter, Shimon Peres og Yassir Arafat rundt samme bord og her møttes Kongen av Jordan og Kong Harald, for å nevne noen som var på besøk i huset.

Sarsgata/Tøyenhagen skole

Tøyenhagen skole var en spesialskole for elever med generelle lærevansker. Skolen ble etablert som *Sarsgaten skole for ånds- og kroppssvake elever* og var opprinnelig en avdeling under Ullevålsveien skole. Skolebygget er i dag del av Lakkegata skole. Skolen ble senere egen skole under navnet Tøyenhagen skole frem til den ble avvirket i 1976. Da ble elever og lærere flyttet til Kalbakken skole. Det var den gang en nyoppusset paviljong ved Nordtvedt skole. På 1980-tallet ble denne og flere andre spesialskoler lagt ned og elevene innlemmet i den ordinære skole.

Sarsgata skole juni 1952. Fotograf Leif Krohn Ørnelund. Eier Oslo Museum.

Gymnas både på Tøyen og i Lakkegata – for en periode

Forsøksgymnaset i Oslo. Tøyenhagen skoles lokaler i Lakkegata. 1977. Fotograf ukjent. Eier Arbark.

Forsøksgymnaset i Oslo (FGO)

Dette var en særpreget og spennende institusjon innenfor norsk skole. Oppstarten skjedde i 1967 etter et initiativ fra tre gymnasiaster. De aksjonerte ut fra en misnøye med det offentlige skolesystemet. De satte i gang en aksjon, delte ut løpesedler og oppfordret alle som ønsket en annen skole, om å stille opp. Denne historien er bl.a. skildret i bøkene «Da tenåringer tok makta» av

Cecilie Winger og May-Irene Aasen og «Frihet. Likheter og Demokrati. Historien om Forsøksgymnaset» av Rolf Melheim.

Det begynte på Tøyen. Man fant noen ledige lokaler som hørte til Tøyen skole og et nytt gymnas var i gang. Skolen disponerte også et par rom på Vahl skole. Oppholdet på Tøyen ble kortvarig, og neste stoppested var gamle Hammersborg skole i Akersgata i 1968. Men det bygget skulle rives, noe som skjedde til store protester. I 1976 kom derfor FGO til Lakkegata skole og her ble skolen i 14 år.

I årene som fulgte, flyttet gymnaset til Linderud og i 1991 videre til Sinsen i 2002 og endelig til Elvebakken der det i 2004 ble slått sammen med Elvebakken videregående skole. En epoke var slutt.

Målet med FGO var å skape en skole preget av demokrati og frihet under ansvar. Elevene (gymnasiastene) skulle ikke bare være representert, men skulle delta aktivt i styringen av skolen, også når det gjaldt administrasjon og økonomi. Allmøtet var til å begynne med obligatorisk og var det suverene organet for avgjørelser. Ansatte og gymnasiaster hadde lik stemmerett. I tiden på Tøyen fant allmøtene plass i tegnesalen. Gymnaset kjempet for selvstendig å kunne gjøre pedagogiske prioriteringer og ønsket ikke å komme i en situasjon der de økonomiske overføringene fra Staten ble ideologisk førende. Det ble gjort mye faglig utviklingsarbeid, ikke minst spilte Tema-ukene en viktig rolle.

På allmøtet ble alle viktige vedtak gjort. En valgt gruppe på fire lærere og fire elever utgjorde fra begynnelsen av skolens styre, kalt Rådet. Alle kunne fremme en sak for både Rådet og Allmannamøtet, der møtene var hyppige. En eller to av skolens lærere ble valgt av alle skolens medlemmer til å være skoleleder(e) for ett eller to år, og som skulle fungere i posisjonen for rektor.

Utenfor Lakkegata skole finner vi i dag et minne fra den tiden det var gymnas på skolen, nemlig

Mosse Jørgensens plass utenfor Lakkegata skole, august 2022. Fotograf Karin Arnesen.

Mosse Jørgensens Plass. Mosse Jørgensen (1921 – 2009) var i flere år FGO's ansikt utad og en drivende kraft i å utvikle dette spesielle gymnaset. Plassen, som har form som en spiss trekant, ligger foran skolen og avgrenses av Lakkegata, Trondheimsveien og Blytts gate. Denne plassen kalles også «Strykejernet» på grunn av sin fasong. Mosse Jørgensen avsluttet sin karriere med å etablere enda en skole, nemlig *Nyskolen* som har sine lokaler i Østerdalsgata på Jordal.

Håndgjerningskolene

Biskop Bech som engasjerte seg sterkt i utvikling av skolen både i Christiania og i Aker, tok initiativ til «håndgjerningsundervisning» for jenter. Denne virksomheten ble iverksatt så tidlig som i 1809. Undervisningen ble etter hvert flyttet til lokalene på Ankerløkken skole og benevnes som *Nyskolen*. Der var det også såkalt «Wexelundervisning» der yngre elever ble undervist av de eldre. Oslo Indremisjon gav også tilbud om slik praktisk undervisning i håndarbeid. For ungdom i vår del av byen kan dette ha vært en nyttig inngang til arbeidslivet.

Kristiania Fortsettelsesskole - framhaldsskolen

Allerede i 1899 bevilget Kristiania kommune midler til fortsettelseskurs for konfirmert ungdom. Det første kurset for piker ble lagt til Grünerløkka skole og kurset for gutter startet på Vålerengen skole. I 1909 blir Kristiania kommunale fortsettelsesskole opprettet, en pikeskole med Anna Rogstad som bestyrerinne og en gutteskole med H. Lund som bestyrer. Etter en omflakkende tilværelse fikk skolen for gutter plass på Vaterland skole fra 1931/32. Skolen for jenter overtok i 1931 skolebygningen i Osterhaus' gate 22 etter Christiania Borgerskole som ble lagt ned samme år. Dette var en dagskole med et flertall av elevene på dagtid, men fortsatt mange på kveldsundervisning etter at elevene hadde vært på arbeid.

Den nye loven om framhaldsskoler av 8. november 1946 gjorde at navnet ble endret til Oslo framhaldsskole. Fra 1957 til 1966 var det også framhaldsskole på Hersleb. Ved innføringen av den niårige ungdomsskolen ble framhaldsskolen avviklet.

Det er grunn til å regne med at ganske mange ungdommer fra vårt område fikk et ekstra skoleår på framhaldsskolen.

Vaterlands tekniske aftenskole

Skolen ble opprettet 1876 og var i mange år samlokalisert med barneskolen og Fortsettelsesskolen på Vaterland. Skolen ble senere en del av Oslo Elementærtekniske skole og flyttet til Sofienberg.

Søndagsskolen – et undervurdert undervisningstilbud

Denne Søndagsskolen - som ikke har noen tilknytning til den kristne søndagsskolen som mange kjenner - lå formelt ikke i vårt område, men i Kongensgt. 22. Det er likevel ikke vanskelig å tenke seg at unge menn fra Enerhaugen, Grønland og Tøyen som ville opp og frem i livet, benyttet seg av dette tilbudet. Skolen ble opprettet i 1802 og ble drevet frem til 1901. Dette var et skoletilbud til konfirmerte gutter og det var undervisning hver søndag fra kl. 07 til kl. 10. Det ble undervist i fag som dansk, regning og skriving samt at det også var noen videregående kurs bl.a. i teknisk tegning. Formålet med undervisningen var å gi ungdom grunnlag for å kunne skaffe seg mer formell utdanning i håndverks og tekniske

fag. Det var i utgangspunktet embetsfolk som stod for undervisningen og de gjorde dette uten lønn. En av drivkreftene var rådmann Saxild som underviste i mange år. Den før omtalte sokneprest Claus Pavels er full av beundring for denne mannen som hver søndag møtte opp for å hjelpe ungdom som søkte utdanning. «Hvis nogen man i landet skulde fortjene offentlig udmærkelse, maatte det være ham!», skriver Pavels. Like frem til sin død var Saxild rundt ved skoleeksamene i Aker, snakket med barna og delte ut oppmuntringspremier.

I en tid da arbeidsuken var på 60 timer, skulle det sterk vilje til for å dra på undervisning tidlig søndags morgen, Men skoledriften varte i 100 år og hadde trolig større betydning enn det som er blitt vektlagt i ettertiden.

Barberskolen

Frisørmestrene var de første til å få opprettet fagskole for lærlingene sine. I 1902 etablerte de Barberernes og Frisørenes Fagskole. Lærlingskolen

Barberskolen lå i Rødfyllgata 8. på Vaterland. Foto fra 8/12 1923. Fotograf ukjent. Eier Oslo byarkiv.

varte tre til fire år med ettermiddags- og kveldsundervisning 27 uker hver vinter. Det ble undervist i verktøybehandling, hår- og skjeggklipping, innsåping og barbering, frisering, massasje, hårvask og sjamponering. I øverste klasse ble det undervist i regnskapsførsel. Skolepengene var fire kroner årlig per elev. Nedre aldersgrense var 14 år og eleven måtte ha lærekontrakt med en mester.

En rekke fagskoler

Praktisk talt alle «laug» eller sammenslutninger av håndverkere som var opptatt av å skaffe seg kvalifisert arbeidskraft, opprettet mer og mindre permanente fagskoler før og etter år 1900. Frem til da hadde all opplæring i håndverksfag funnet sted hos en mester. Å bli fagarbeider kunne være en vanskelig affære, fordi læreplassene ikke alltid var like velorganiserte.

På 1800-tallet kom det tilbud om undervisning i teorifag for svenner og lærlinger. Det ble undervist i fag som regning, norsk og former for teknisk tegning. Se avsnittet ovenfor om *Søndagsskolene*.

Etter hvert overtok De tekniske aftenskolene denne opplæringen. Det nest trinnet var bransjene sine egne fagskoler. Vi har tidligere fortalt om *Barberskolen* som lå i vårt område. I byen ellers fantes tilsvarende skoler for skreddere, gullsmeder, smeder og pølsemakere, kort sagt alle faggrupper av en viss størrelse. For å kunne gå på en slik skole måtte man ha læreplass hos en mester. Formålet var selvsagt å styrke fagets renommé. Industrialisering og teknologisk utvikling stilte nye krav til de tradisjonelle håndverkerbedriftene. Vi må kunne anta at ungdom fra Enerhaugen, Grønland og Tøyen utgjorde en stor andel av elevgruppen ved disse fagskolene.

Urtehagen stiftelse og skole

Urtehagen Stiftelse er en relativt ny tilvekst til opplæringstilbudet i vårt område. Stiftelsen som ble etablert på islamsk grunnlag i 1993, er en ideell, ikke-kommersiell virksomhet som driver sosialt og kulturelt arbeid, fortrinnsvis for barn og unge. Stiftelsen som holder til i Norbygata 12, er åpen for alle.

Urtehagen driver en privat videregående skole med to linjer; Samfunnslinje og Medielinje. Alle kan søke på skolen, men skolen opplyser at i de siste årene har alle elevene vært kvinner.

Flotte skoleplaner i forbindelse med 15- og 20-års jubileet. I midten ser vi det populære skolemerket i ekte sølv, eller kunstmetall, til henholdsvis kr 4,50 og 2,70.

Høyskolen Kristiania tar i bruk ny Campus på Grønland

Det er all grunn til å anta at flere tusen ungdommer på Enerhaugen, Grønland og Tøyen en eller annen gang har lest brevkurs hos Norsk Korrespondanseskole (NKS). For noen ble kurs i «Praktisk regning» og «Norsk Rettskriving» avgjørende for at de kunne drive sin egen lille virksomhet. Andre tok handelsskolen og atter andre leste til artium. NKS som ble etablert i 1914 har gjennom årene hatt over 3 millioner studenter. I dag videreføres denne virksomheten under navnet *Kristiania*, som både har høyskole og fagskole. Høyskolen tilbyr en rekke studier innenfor ledelse, markedsføring, kommunikasjon og helserelevante emneområder. Hittil har de fleste studentene hatt tilhold i Kirkegata/Prinsensgate og i Christian Krohgs gate.

Nå finner vi Høyskolen også på Grønland.

Fotografi fra Høyskolen Kristiania.

Fra og med 2021 har flere av de kreative studiene etablert seg i Urtekvartalet, dvs. Urtegata 9. Her er det kommet et nytt campusbygg på ca. 16 000 kvm fordelt over 9 etasjer, med en stor hage på taket.

Kristiania har Norges største kunstfaglige utdanningsmiljø med omkring 1600 studenter som nå er samlet på begge sider av Akerselva, fordelt på Urtegata og Chr. Kroghs gate. Institutt for scenekunst, Institutt for musikk, Westerdals institutt for film og medier og Westerdals institutt for kreativitet, fortelling og design har til sammen Norges største kompetanse innen media- og kommunikasjonsutdanning i landet. Store deler av dette miljøet befinner seg nå i de nye lokalene i Urtegata.

Høyskolen Kristiania er godt i gang med arbeidet for å bli godkjent som universitet og om noen år har vi kanskje et eget universitetsfakultet i vårt område.

Det blir spennende å se hvordan det nye campuset og et aktivt studentmiljø i Urtekvartalet kommer til å sette sitt preg på Grønland i årene som kommer.

-Vi ønsker at vår satsing i Urtegata, og de andre kreative miljøene rundt Akerselva, skal bidra til å lage et område der kreativitet og kunstnerisk utfoldelse skal stå i sentrum. Et innovasjonsdistrikt for kultur, til glede både for våre studenter og ansatte, men også for Oslo som by og hovedstad.

Administrerende direktør Solfrid Lind.

Kilder og litteratur:

- FAFO «Et bygg for sosiale kår runder 150 år»
- Høyskolen Kristianas hjemmesider
- Rolf Melheim: «Frihet Likhet og Demokrati. Historien om Forsøks-gymnaset» Oslo Byarkiv
- Cecilie Winger og May-Irene Aasen «Da tenåringene tok makta»
- Urtehagen stiftelses hjemmesider
- Wikipedia

5 Fire moderne skoler møter fremtiden

I kapittel 1 møtte vi de fire skolene under overskriften «Landemerker i byen i mer enn 100 år.» Senere har vi fortalt om store forandringer i vårt område og om hvordan disse skolene har tilpasset seg befolkningsvekst og byutvikling. Vi slutter av vår fortelling med å la rektorene ved de fire skolene fortelle om hvilke utfordringer de møter i dag og hvilke ambisjoner de har for sin skole i fremtiden.

Fotograf Casper Kongstein. Eier Oslo Skolemuseum.

Tøyen skole - En skole for nærmiljøet

Tøyen skole 2022. Fotograf Kari Fagerland Syversen. Eier Oslo Skolemuseum.

Det er en stor tillitserklæring at foreldre i vårt nærområde, bevisst velger Tøyen skole for sine barn, sier rektor Hilmar Berge Flatabø. Vår oppgave er å gi elever en god start på sin skolegang, slik at de både skal tilegne seg kunnskaper og lære å mestre de mange utfordringene som ungdom møter i dagens samfunn.

Rektor Hilmar Berge Flatabø (til 2024)

En skole med satsning på estetiske fag. På Tøyen skole mener vi at estetiske fag bygger hele mennesket og gir selvtillit og mestring. Selvtillit og mestring gir grobunn for god læring, sier rektor. Dette synet har også stor oppslutning blant foreldrene.

Tøyen satser først og fremst på musikk. Alle fra 2. til og med 7. trinn får opplæring på et orkesterinstrument i skolens musikktimer. Vi har et tett samarbeid med Oslo Kulturskole, og våre musikk lærere har alle høy kompetanse innenfor faget. Samarbeidet med kulturskolen har betydd mye for oss sier Berge Flatabø. I musikkfaget opplever elevene mestring. Faget utvikler kreativitet, toleranse, samarbeid, finmotorikk og sosial kompetanse. Dette har stor overføringsverdi, og fører til bedre resultat i alle fag. Skolen holder jevnlige konserter på trinnene, det gir stolthet og glede.

Foreldre som støtter skolen. På Tøyen skole er vi veldig heldige fordi vi har et stort engasjement i deler av foreldregruppen. Et av de viktigste tiltakene som foreldrene driver er 5-årsklubben. Her møtes de som skal begynne på skolen. På den måten blir både barna og foreldrene kjent med hverandre og det gjør det mye lettere for skolen å ta imot første klasse. Tøyenorkesteret/skolekorpset er også drevet av foreldrene.

En sammensatt elevgruppe. Tøyen skole har i dette skoleåret (2023/2024) ca. 350 elever. Omkring 70% av elevene trenger særskilt norskopplæring. Men vi har også en stabil gruppe med elever som har norsk som morsmål. Det er viktig i arbeidet med å gi alle en god språkutvikling.

Det er klart at det er en spennende oppgave å ta imot elever med svært forskjellig bakgrunn, sier Berge Flatabø. I enkelte tilfeller er foreldresamarbeid utfordrende, men det har vi nå hatt økt fokus på. Vi prøver hele tida å tilrettelegge bedre for at flere skal ha mulighet til å delta på foreldremøter.

Livsmestring et tema også i grunnskolen. Elevene kommer til oss med svært forskjellig bakgrunn. På vår skole har vi derfor leseopplæring og økt livsmestring som satsingsområder. Økt livsmestring handler om å møte det enkelte barn i hver klasse på en god måte slik at hun eller han alltid er klar for å lære. Mange barn kan av ulike årsaker streve og da er det vår plikt som skole å både organiserer skolehverdagen, undervisningen og ikke minst møte alle barn på en rolig og god måte som sørger for at alle barn får utnyttet sitt potensial og får muligheten til å lykkes.

Mye inn- og utflytting. Jeg vil si at en utfordring på Tøyen, er at flere flytter inn og ut av skoleområdet i løpet av et år, sier rektor. Dette gjelder både før skolestart, men også i løpet av et skoleår. Det er flere årsaker til dette. I bydelen er Tøyen et område som har veldig mange små leiligheter. Når en familie vokser, blir leiligheten for liten og mange flytter, og dette gjelder egentlig alle typer familier ved skolen. Vedtaket i bystyret i høst om at familier skal få beholde sin kommunale leilighet så lenge de har barn i barneskolealder er jeg helt sikker på vil minske mobiliteten i området. En lærer som skal gjøre en god jobb, trenger å kjenne elevene, sier rektor. Vi har lært oss å leve med denne situasjonen og på Tøyen skole gjør lærerne en kjempejobb for at alle elever skal lykkes uansett om de er her i en kortere eller lengre periode. Men vi kunne absolutt ønske oss større stabilitet. Det ville betydd mye for læringsmiljøet. Kanskje er dette et spørsmål som bydel og kommune burde ta fatt i, sier rektor Hilmar Berge Flatabø til slutt.

Lakkegata skole

- Lakkegata - du er skolen vår

Lakkegata skole. 2012. Fotograf Kimsaka. Wikipedia.

Rektor Thor Marius Falkanger Sundal, nikker til den siste strofen i skolesangen, «Lakkegata – du er skolen vår». – Ja, dette er en sang som elevene kan. Og det forteller at Lakkegata skole virkelig er en nærskole som både barna og deres foreldre kjenner tilknytning til.

Rektor Thor Marius Falkanger Sundal.

En trygg skole med tradisjoner. På Lakkegata møtes elevene hver morgen med jazz i skolegården. Skolen har ansatt en egen jazzmusiker som står bak dette tiltaket. Vi har mange slike tradisjoner, sier rektor. Og alle som kommer til skolen vil merke at her er et åpent og trygt miljø. Det er ikke langt mellom klemmene i skolegården og det er fint å se at elevene er selvstendige. De er f.eks. ikke så opptatt av å se like ut, dvs. ha de samme klesmerkene osv. Våre elever markerer gjerne hvem de er ved å kle seg fargerikt og personlig. Alt dette er med og gjør Lakkegata til en unik og populær skole.

En skole med flere oppgaver. Lakkegata skole har i dag omkring 460 elever, forteller rektor. Det inkluderer også 5 by-omfattende velkomstklasser for elever som nettopp er kommet til landet. Noen av disse elevene trenger å starte i en alfabetiseringsgruppe. Vi har et godt fagmiljø som kan ta hånd om disse elevene og et fint samarbeid med Språksenteret på Sofienberg. Lakkegata har som alle skoler i indre by, elever med bakgrunn fra mange land. Men en stor andel av våre elever har gode norskkunnskaper, noe som bidrar til språkutvikling i hele elevgruppen, sier rektor. Rektor Sundal sier ellers at man også på Lakkegata merker at det er mye inn- og utflytting i bydelen. I vårt område handler det i stor grad om at her er mange små leiligheter som ikke er egnet lengre når familien i vokser.

Skolen skal formidle kunnskaper. Vår oppgave som skole er å gi elevene solide kunnskaper slik at de skal kunne klare seg godt i videre skolegang og ellers i samfunnet, sier rektor. Vi arbeider mye med å sette tydelige læringsmål og å utvikle våre undervisningsformer slik at vi kan rekke frem til alle elever. Skal vi få resultater, må vi vite hvor vi skal, og vi må tilpasse opplæringen til elevene. På Lakkegata prøver vi hele tiden å strekke budsjettet slik at vi kan opprettholde gode personalressurser i alle klasser. Dyktige lærere og assistenter kan i fellesskap bidra til at ferdighetsnivået i en klasse blir løftet vesentlig i løpet av et skoleår. Det gir elevene et fundament å bygge videre på.

Mye sosial aktivitet. Vi har utrolig mange aktive foreldre både i FAU og ellers. De stiller i stand en mengde aktiviteter i løpet av året – både sammen med skolen og i egen regi. På skolen har vi spillekvelder. Filmkvelder. Kostymeparty, disko for å nevne noe og utenfor skolen er det piknik og ballspill i parken, uteaktiviteter for hele familien, mamma- og pappasamlinger pluss mye mer. Alle disse foreldrene er med og bygger det fellesskapet som vi hører om i skolesangen «Lakkegata – du er skolen vår».

Vahl skole

- Vi bygger en nærmiljøskole i Gamle Oslo

Vahl skole 2021. Fotograf Bente Clausen. Eier Oslo Skolemuseum.

2024 ble innledet på Vahl skole ved at HKH Kronprinsesse Mette-Marit kom på besøk for å åpne skolens nyoppussede bibliotek. Hun ble møtt med sang og dans fra elevene ute i skolegården og fikk se elevkunst i skolens ganger. Deretter ble HKH og de andre gjestene invitert til lesestund sammen med elever og fikk oppleve sang ved skolens kor «Tutti».

Rektor Janne Thon Rehn.

Et målrettet arbeid. -Biblioteket er en viktig del av profilen til Vahl skole, sier rektor Janne Thon Rehn. Vi legger stor vekt på lesing og andre kulturelle aktiviteter for på den måten å bl.a. bidra til språkutvikling både hos elever og gjerne også deres foresatte. Med støtte fra Sparebankstiftelsen har vi nå fått et flott bibliotek med en bibliotekslærer i 100% stilling. Vi holder åpent også noen dager etter skoletid og gleder oss til å bruke biblioteket enda mer aktivt i vårt formidlingsarbeid.

Skolen skal være en base i nærmiljøet. I dette skoleåret har vi rundt 210 elever forteller rektor. Dette er elever med bakgrunn fra mange land og språkgrupper. Skal skoleresultatene bli gode, må elevene bli sett og fulgt opp både i og utenfor skolen. Derfor er det viktig for oss å ha et godt samarbeid med foreldre og foresatte, fritidstilbudene i regi av bydelen og de frivillige organisasjonene. Vi har i dag en fritidskoordinator og en skole-hjemkoordinator på skolen i forbindelse med vårt utviklingsarbeid «Vahl Nærmiljøskole», og vi samarbeider tett med bl.a. bydelen, FRIGO og KIGO (Kultur i Gamle Oslo). Stadig flere ser på Vahl skole som en base i nærmiljøet og det bidrar større oppslutning om foreldremøter og andre samlinger i skolens regi. Vår oppgave er å gi elevene et solid grunnlag både faglig og sosialt. Derfor er begrep som livsmestring innlemmet i alt vi driver med på skolen. Målet er at elevene i den tiden de går på Vahl skole skal bli trygge slik at de kan gjøre gode valg senere i livet.

Rektor Janne Thon Rehn forteller også at Vahl skole har ansvar for et by-omfattende helhetlig spesialpedagogisk undervisningstilbud for elever med psykisk utviklingshemning fra 1.-7.trinn. Gruppen består av 8 elever, og har egen base med klasserom, kjøkken og grupperom.

Kultursal er neste trinn. -På Vahl har vi mange bygninger, sier rektor. Vi har nettopp fått pusset opp den gymnastikksalen som vi bruker i dag. Men så har vi også den gamle gymnastikksalen, en stor og flott bygning som har stått tom i mange år. Vi ønsker oss at den skal pusses opp å bli en kultursal for hele bydelen. Det vil være et kjempeløft for Gamle Oslo. Nå er prosjektet i kommunens langtidsplaner. Det gjør oss glade og spente. Vi håper på at byråd og bystyre skal finne de midlene som trengs.

En skole midt i byen. -Vahl ligger midt i smørøyet, sier rektor Janne Thon Rehn og mener med det at en sentrumsskole har helt spesielle muligheter til å bruke byen som klasserom. Vi har mange planer og sammen med elevene skal vi utforske både nærmiljøet og etter hvert større deler av byen.

Hersleb videregående skole

- En moderne sentrumsskole med byen som klasserom

Hersleb skole. Fotograf Chell Hill. Wikipedia.

-Vi har store ambisjoner for våre elever, sier rektor Astrid Støren Grytte. På Hersleb vgs har vi i dag et meget godt læringsmiljø, noe som gir elevene både faglig og sosial utvikling. Vi er heldige som har fått tak i dyktige lærere og på toppen av alt kan vi jobbe i et av byens flotteste skolebygg. Botanisk hage og de naturhistoriske museene på Tøyen er våre nærmeste naboer og like rundt hjørnet ligger Grünerløkka og Bjørvika. Vi har bokstavelig talt byen som klasserom og denne beliggenheten er med på å gjøre Hersleb vgs til en unik skole.

Rektor Astrid Støren Grytte.

Elevene kommer fra hele byen. I dette skoleåret har Hersleb vgs ca. 700 elever og disse kommer fra omkring 45 ungdomsskoler. På Hersleb vgs møtes med andre ord ungdommer fra hele byen. Her finner man nye venner og gjør nye erfaringer og dette gir viktige impulser for å utvikle sosial mobilitet.

En topp moderne skole. Hersleb vgs kan i dag tilby elevene *Kunst, design og arkitektur (KDA) Studiespesialisering, Helse og oppvekst og Påbygg til generell studiekompetanse*. Vi legger stor vekt på å jobbe tverrfaglig, sier rektor. Skolen er godt utrustet med makerspace og diverse verksteder for mer praktisk og kreativt arbeid. I disse dager utforsker vi kunstig intelligens (KI) for å se på hvilken måte det endrer opplæringen.

Kunst og kultur, er ikke bare et fagområde, men det preger skolen i alt vi driver med. Skolen har sin egen kulturveileder som sammen med elevene skal utvikle aktiviteter og arrangementer.

Entreprenørskap har vært et satsningsområde på Hersleb vgs siden starten. I 2020 ble skolen kåret til årets entreprenørskapsskole i Oslo og fikk anledning til å presentere Norge i den globale innovasjonsuken.

Elever med bakgrunn fra mange land. Osloskolen er for lengst blitt internasjonal. Slik er det også på Hersleb vgs. At elever med bakgrunn fra ulike kulturer møtes, ser vi på som en ressurs, sier rektor. I vår tid er det viktig å trene på å forstå andres holdninger enten det er til religion, kultur, tradisjoner eller politikk. Dette er utviklende og en forutsetning for et velfungerende flerkulturelt samfunn. Hersleb vgs er en skole som bidrar til dette, og gir elevene flerkulturell kompetanse, sier rektor Astrid Støren Grytte.

Til slutt

Enerhaugen, Grønland og Tøyen historielag har hatt en prosjektgruppe som har satt sammen denne fortellingen. Vi har bygd på stoff fra Byarkivet og ellers fra bøker og artikler som er skrevet om skole og samfunn. Prosjektgruppen har vært ledet av Karin Arnesen og prosjektmedarbeidere har vært student Benedicte Cecilie Villars-Dahl og Kjell Veivåg. Denne fortellingen er ført i pennen av sistnevnte. Han var i en rekke år knyttet til NKS-Gruppen, i dag Høyskolen Kristiania, som inspektør, rektor og direktør for undervisning. Dessuten var han byråd for Skole og Kultur i årene 2001 til 2004 og nestleder i Kultur- og utdanningskomiteen i bystyret fra 2007 til 2011. Styret og medlemmer i historielaget, har også bidratt i arbeidet. Takk til Oslo Skolemuseum som har bidratt med mange bilder og takk til alle andre som har gjort denne fortellingen mulig for oss.

Vårt formål med denne fortellingen er å stimulere til interesse for lokalhistorien. Det er en nær sammenheng mellom utviklingen av skolen og samfunnet ellers. Vi håper at alle som er født i vår del av byen, eller som har flyttet hit vil finne stoff som interesserer. Og dersom du som leser dette vil vite mer, er det enormt mye stoff å hente i Byarkivet og i de bøkene som vi har tatt med i litteraturlista.

Vi retter en varm takk til Bydel Gamle Oslo, Dickie Camilla Benedicte Schibbye og Høyskolen Kristiania som i tillegg til historielaget har bidratt med økonomisk støtte til prosjektet.

Lykke til med dine egne studier av vår lokale historie!

Enerhaugen, Grønland og Tøyen historielag.

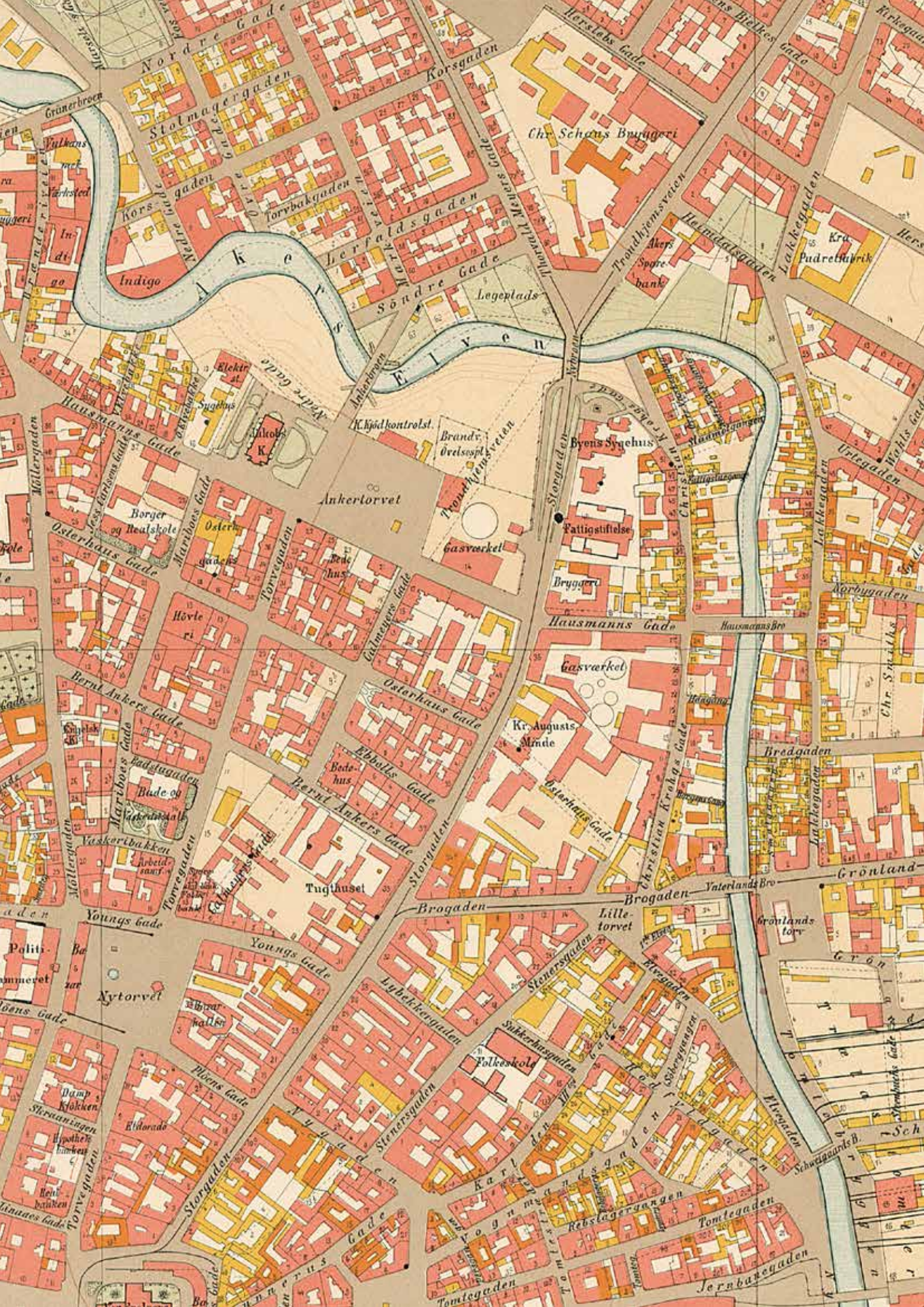
Oslo, august 2024.

Hersleb skole i mai 2024. Fotograf Marianne Stavrum.

Kilder og litteratur

- Aker Kommune. Protokoller og referater
- Aslaksby, Truls «Grønland og Nedre Tøyen bebyggelsehistorie». Universitetsforlaget 1986. Grønland Bydelshus 1999.
- Bergkvist, Johanne «Fra fattigskole til folkeskole», Tobias Tidsskrift for Oslohistorie, Byarkivet
- Beretning om Kristiania kommune for aarene 1887 – 1911
- Beretning om Oslo kommune for årene 1912 – 1947
- Buraas, Anders «Labben fra Grønland» Cappelen 1982
- Skolestyreprotokoll for Oslo skolestyre 1932 - 1990
- FAFO: «Et bygg for sosiale kår runder 150 år»
- Fossbakken, Olav «Hersleb skole 1922 – 2022»
- Gausdal, Ranveig «Fra allmueskole for de få til folkeskole for alle» Byarkivet
- Johnsen, Jonny (redaktør) «Vahl Skole 1897 – 1989»
- Loe Kari (redaktør) Lakkegata skole 75 år, Oslo 1975
- Lund Bernt H. Beretning om Oslo kommune for årene 1948 - 1986
- Løvdal, Leif (redaktør) «Vahl skole 50 år»
- Melheim, Rolf «Frihet. Likhhet og Demokrati. Historien om Forsøksgymnaset» Nygard Forlag 2019
- Mydland, Leidulf og Sognnæs, Johanne. «Fra fattigskole til allmueskole» Bygg og bevar
- Oslo byarkiv/Byarkivet
- Oslo By leksikon
- Oslohistorie.no ved Gunnar Bolstad
- Oslo Skolemuseum.
- Slagstad, Rune «De nasjonale strateger» Pax Forlag 2001
- Steigan, G.T. «Oslo. Byens historie fortalt gjennom 55 kart» Cappelen Dam 2021
- Store Norske Leksikon
- Storaas Thorleif «Osloskolens historie på 1900-tallet» Cappelen Dam 2011
- Thingsrud, Leif «Folkeskolen i Aker», Tobias, Tidsskrift for Oslo historie, Oslo byarkiv
- Tobias, Tidsskrift for Oslohistorie, Byarkivet
- Wilberg, Janne «Fra allmueskole til folkeskole» Magisteravhandling 1991
- Wikipedia
- Winger, Cecilie og Aasen, May-Irene «Da tenåringene tok makta» Forlaget Manifest 2017

Nordre Gade

Stolmagergaden

Korsgaden

Korsgaden

Nordre Gade

Torrbakgaden

Indigo

Akersele

Elektrost

Sugelhus

Indt

Hausmanns Gade

Borger og Meatskole

Osterhaus Gade

Hörle

Bernt Ankers Gade

Badstuegaden

Maariboos Gade

Vaskeribakken

Arbejdsanst

Youngs Gade

Nytorvet

Politi

Ammeret

Stensgade

Stensgade

Stensgade

Stensgade

Stensgade

Stensgade

Stensgade

Stensgade

Stensgade

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Korsgaden

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

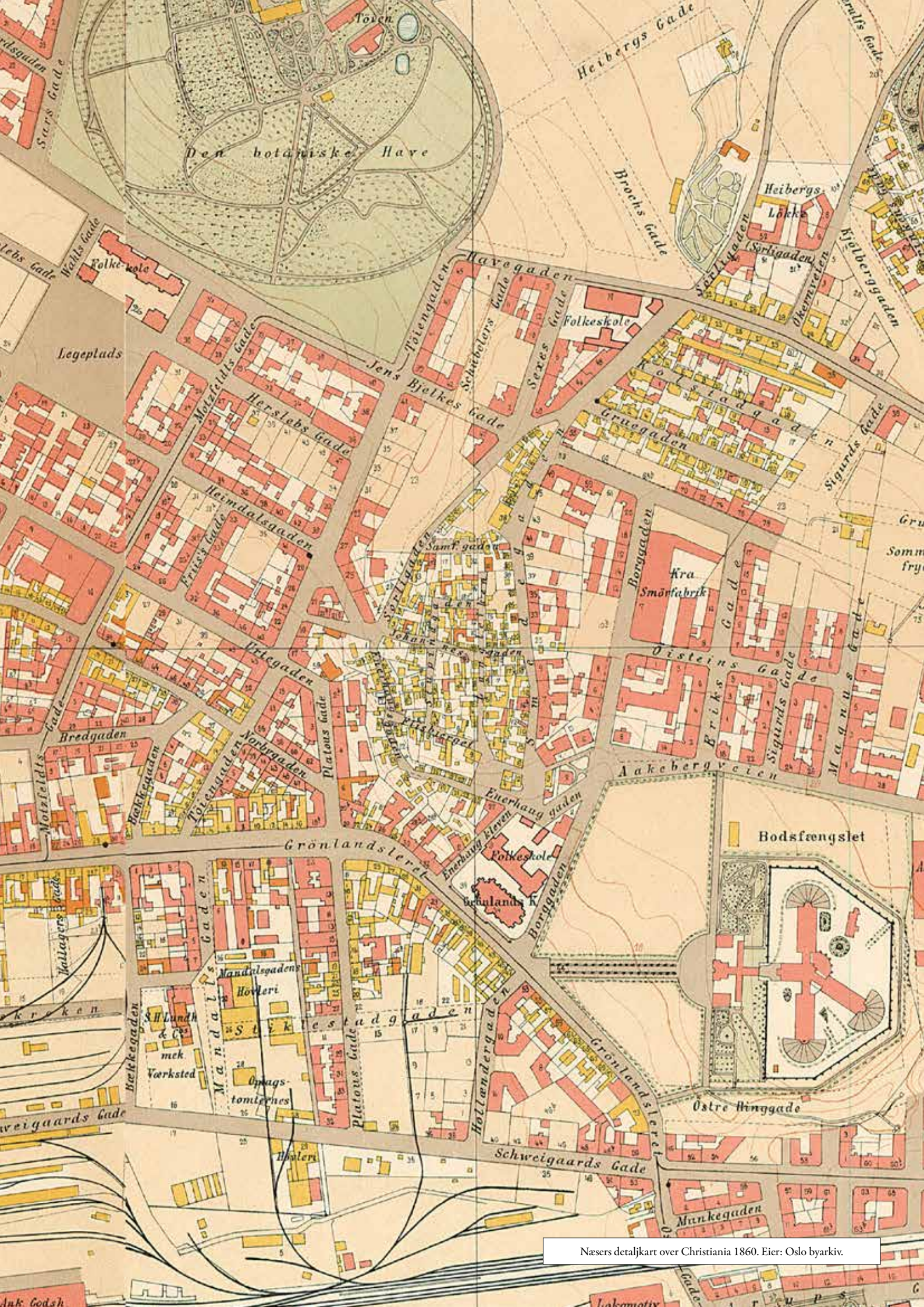
Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Chr. Schous Bryggeri

Næsers detaljkart over Christiania 1860. Eier: Oslo byarkiv.

Foto: Leif Ørnelund/Oslo Museum

Utdanning med tradisjon for forandring

I en verden som alltid forandrer seg, handler det om å være omstillingsdyktig. Leve i takt med tiden. Derfor tenker vi på Kristiania annerledes og har i over 100 år utfordret status quo gjennom forskning og undervisning tett på arbeidslivet.

Les mer om studiene våre på kristiania.no

Oslo | Bergen | Nett

Kristiania